

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

Katedra zemědělské ekonomiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Subsaharská Afrika ve světovém hospodářství

Autorka bakalářské práce: Alena Polanská

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Zbyněk Kuna

© 2007

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Subsaharská Afrika ve světovém hospodářství“ vypracovala samostatně za použití pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 25. května 2007

.....

Alena Polanská

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu Ing. Zbyňku Kunovi za cenné a odborné rady, podnětné připomínky a trpělivost při vypracování bakalářské práce.

Subsaharská Afrika ve světovém hospodářství

Souhrn

Tématem bakalářské práce je ekonomická situace subsaharské Afriky a její postavení ve světovém hospodářství. Zaměřuje se částečně i na příčiny, z nichž tato situace vyplývá.

Práce je rozdělena do dvou stěžejních částí. První část pojednává o historii subsaharské Afriky.

Druhá část hodnotí ekonomickou sílu a úroveň, hospodářský potenciál a odvětvovou strukturu tří vybraných států subsaharské Afriky, Jihoafrické republiky, Nigérie a Keni.

Klíčová slova: ekonomická síla, ekonomická úroveň, odvětvová struktura, hospodářský potenciál, integrace, hrubý domácí produkt

Sub-Saharan Africa in world economy

Summary

The theme of the bachelor's work is economic situation in sub-Saharan Africa and its position in world economy. The work is also particularly focused on causes of this situation.

The work is divided into two cardinal sections. The first one deals with sub-Saharan Africa's history.

The second section assesses economic strength and level, economic potential and branch structure of three selected sub-Saharan states, South Africa, Nigeria and Kenya.

Key words: economic strength, economic level, branch structure, economic potential, integration, gross domestic product

Obsah

1. Úvod	7
2. Cíl práce a metodika	8
3. Literární rešerše	9
3. 1. Iliffe, John. Afrika a Afričané	9
3. 2. Klíma, Vladimír. Nigérie	10
3. 3. Zimák, Alexandr. Jihoafrická republika.....	10
3. 4. Zeměpis světa.....	11
3. 5. „Starý svět“ – Asie, Afrika	12
3. 6. Ottova encyklopedie A-Ž.....	12
3. 7. FAO Statistical Yearbook (Statistické ročenky FAO).....	13
3. 8. World Development Indicators (Statistické ročenky WB).....	14
3. 9. Souhrnné teritoriální informace – JAR, Nigérie, Keňa.....	15
4. Subsaharská Afrika – historie a politická geografie	15
5. Ekonomická charakteristika vybraných zemí subsaharské Afriky . 27	
5. 1. Obecné ukazatele ekonomické charakteristiky státu.....	27
5. 2. Jihoafrická republika.....	29
5. 2. 1. Ekonomická síla, ekonomická úroveň a ekonomický potenciál	29
Tabulka č. 1, Hodnoty ukazatelů dovozu a vývozu vybraných zemí a regionů v roce 2005.....	30
Tabulka č. 2, Oficiální odhady pandemie AIDS	30
Tabulka č. 3, Procento ekonomicky aktivních obyvatel ve vybraných státech a regionech	31
5. 2. 2. Odvětvová struktura.....	32
Tabulka č. 4, Odvětvová struktura JAR v letech 2001 až 2005	32
Tabulka č. 5, Podíl pracovníků v zemědělství na ekonomicky aktivním obyvatelstvu	33
Tabulka č. 6, Stav půdního fondu JAR v roce 2003	33
Tabulka č. 7, Podíl zavlažované půdy na orné ve vybraných státech v roce 2003	34
Tabulka č. 8, Agrární zahraniční obchod JAR.....	35
Tabulka č. 9, Produkce elektrické energie ve vybraných státech a oblastech v roce 2005.....	37
Tabulka č. 10, Průměrné měsíční kurzy ZAR/US\$ od roku 2000 do května 2007.....	38
Graf č. 1, vývoj průměrného ročního směnného kurzu ZAR/US\$ v letech 2000 až 2006	38
Tabulka č. 11, Vybrané ukazatele rozvoje dopravy a spojů v roce 2005.....	40
5. 2. 3. Integrace.....	41
5. 3. Nigérie.....	41
5. 3. 1. Ekonomická síla, ekonomická úroveň a ekonomický potenciál	41
Graf č. 2, Cena ropy na světovém trhu v letech 1970 až 2006	42
5. 3. 2. Odvětvová struktura	43
Tabulka č. 12, Nigerijský zahraniční obchod se zemědělskými komoditami.....	44
Tabulka č. 13, Zahraniční obchod Nigérie v letech 2002 až 2006.....	47

5. 3. 3. Integrace	48
5. 4. Keňa	48
5. 4. 1. Ekonomická síla, ekonomická úroveň a ekonomický potenciál	48
Tabulka č. 14, Roční tempo růstu HDP v Keni v letech 2000 až 2005	49
5. 4. 2. Odvětvová struktura	50
Tabulka č. 15, Podíl vybraných odvětví na tvorbě HDP a tempo růstu tohoto podílu	50
Tabulka č. 16, Proces urbanizace ve vybraných zemích v roce 2005	50
Tabulka č. 17, Agrární zahraniční obchod Keni ve vybraných letech	51
Tabulka č. 18, Počet turistů příchozích do Keni v letech 2002 až 2005	53
5. 4. 3. Integrace	54
6. Závěr	54
7. Seznam literatury	57
8. Přílohy	59
Příloha č. 1, Vybrané populační ukazatele a rozloha států subsaharské Afriky a dalších vybraných zemí pro rok 2005	59
Příloha č. 2, Zvolené ekonomické ukazatele zemí subsaharské Afriky a dalších vybraných států pro rok 2005	61
Příloha č. 3, Dekolonizace afrických států	62
Příloha č. 4, Pandemie AIDS ve světě v roce 2005	63
Příloha č. 5, Procento HIV pozitivních lidí ve věku od 15 do 45 let ve vybraných státech a regionech světa v roce 2005	64

1. Úvod

O Africe a její hospodářské situaci má mnoho lidí zřejmě zkreslenou představu. Mnohdy se o ní hovoří jen jako o zaostalé části země a obyvatelích s podivnou nelogickou kulturou. Takový názor je však příliš unáhlený.

Afrika je považována za kolébkou lidstva. Ve východní části tohoto kontinentu se před šesti až čtyřmi miliony let objevili pravděpodobně první předchůdci člověka. To se však zdá být jedním z mála okamžiků jejího triumfu nad ostatními světadíly. Hodně si vytrpěla a ve spoustě skutečností strádá dodnes. Přesto však nevzdává boj o adekvátní místo v současné společnosti.

V čem však spočívá příčina její nevládné situace? Jak je možné, že se Afrika, v prvopočátku vlastně vedoucí světadíl, zařadila vzad? Možná se jedná o důsledek relativní izolace subsaharské Afriky od okolního světa, možná jsou na vině i tvrdší specifické přírodní podmínky, které zde vládnou. Afrika disponuje velikým nerostným bohatstvím, avšak na počátku rozvoje ekonomiky státu téměř vždy stojí rozvoj zemědělství. Rozvinuté zemědělství přináší zisky a umožňuje nárůst populace. Poskytuje tak kapitál a pracovní sílu, tedy další zdroje potřebné k rozvoji průmyslu. Tyto zdroje v dostatečném množství Afrika nikdy neměla.

Kontinent byl rovněž dlouhou dobu striktně ovlivňován evropskými státy. Co přinesla a vzala kolonizace a jaké jsou výsledky znovu nabyté svobody? Mnoho obyvatel Afriky považovalo kolonizaci za nucené zlo, po osvobození očekávalo rychlý hospodářský růst, rapidní zlepšení své situace, ale tyto ideje se ukázaly být unáhlené.

Dnešní situace především subsaharské Afriky je velmi tíživá. S výjimkou Jihoafrické republiky patří všechny její státy mezi rozvojové země. Stav hospodářství spousty z nich zdaleka neodpovídá potřebám jejich občanů, lidé trpí podvýživou, nemocemi a zbytečně umírají. I přes velké nerostné zásoby je stále nejchudším kontinentem světa. Nedostačující lékařská péče, deficit prostředků, nedostatek potravin a někdy i nesprávná zdravotnická či hygienická osvěta přispívají k šíření chorob včetně jedné z největších současných hrozeb lidstva, viru HIV a nemoci AIDS. Proč tomu tak je? Lze to vůbec změnit a pakliže ano, v čem tkví správný postup tohoto zdlouhavého procesu? Chceme-li skutečně vypomoci těmto státům, kam směřovat mezinárodní

podporu tak, aby byla účinná, přispívala samostatnosti a rozvíjela ekonomiku dané země?

Některé byť třeba stále rozvojové státy dokázaly sebrat a sjednotit své síly, i přes často obrovské potíže s etnickou rozdrobeností našly cestu k relativně stabilní politické situaci, naučily se využívat přírodního bohatství a vykázaly zlepšení své ekonomické úrovně. Jsou hlavní příčinou tohoto výsledku skutečně jen ony surovinové zdroje?

Takto bychom si mohli klást spoustu obdobných otázek. Ráda bych se ve své práci pokusila nalézt odpověď alespoň na některé z výše uvedených problémů či aspoň naznačit směr jejich odpovědi.

2. Cíl práce a metodika

Cílem mé práce bude zjistit něco o historii daného kontinentu, nalézt, co bylo příčinou dnešní neuspokojivé situace Afriky. Dále pak především pojednat o hospodářském stavu tří vybraných států, Jihoafrické republiky, jakožto nejrozvinutějšího státu subsaharské Afriky, Nigérie, nejlidnatější africké země, a Keni.

Metodika mé práce spočívá ve studiu příslušných informací z odborné literatury, periodik a získávání informací a statistických dat z internetových zdrojů Světové banky (Worldbank), Organizace spojených národů (UN) a Organizace pro výživu a zemědělství (FAO). Pro psaní literární rešerše jsem zvolila formu stručné úvahy o obsahu použité literatury. Odborná literatura bude využita především k pojednání o historii a z ní vyplývající politické geografii, které budou vymezeny v první části práce. V druhém bloku bych chtěla uvést výsledky studia ekonomické situace jednotlivých zmíněných států. K tomu považuji za vhodnější využít aktuálnějších internetových pramenů. Velice důležité jsou statistické informace o stavu hospodářství těchto států a rovněž i subsaharské Afriky jako celku. V závěrečné části bude uvedeno stručné shrnutí výsledků, k nimž jsem došla. Po přehledu použitých pramenů uvedu tabulkové a grafické přílohy poukazující a charakterizující populační a především ekonomickou situaci zemí subsaharské Afriky včetně stavu jiných rozvinutých států či světového průměru, vhodných a důležitých pro možné porovnání.

3. Literární rešerše

3. 1. Iliffe, John. Afrika a Afričané

Publikace Johna Iliffeho *Afrika a Afričané* je širokým a obsáhlým pojednáním o dějinách afrického kontinentu od prvotních počátků geneze prvních lidských předchůdců před šesti až čtyřmi miliony let téměř až do současnosti. Chronologicky popisuje historii celého kontinentu, jak pro moji bakalářskou práci stěžejní subsaharské Afriky, tak současně i Afriky severní.

Autor zde nahlíží do historie světadílu, do pravěkých počátků lidstva, zabývá se vznikem a rozvojem lidské civilizace, vlivem přírodních podmínek. Zmiňuje nejen hospodářský vývoj, ale i kulturní rozvoj obyvatel, z něhož je možno pochopit i mnoho o mentalitě Afričanů. Rozebírá počáteční problémy kolonizační společnosti, následky atlantického obchodu s otroky, koloniální vpád evropských zemí. Podrobně popisuje období „honu na Afriku“, tedy zápasu evropských států o kolonie, příznivé a rovněž negativní hospodářské i sociální dopady koloniální nadvlády. Přes koloniální přeměny Afriky se pak dostává k postupnému nabývání a boji o nezávislost, který nám je z historického pohledu velice blízko. Podrobně se věnuje důsledkům osamostatnění afrických států. Poslední část se dotýká pouze moderních dějin a současnosti Jihoafrické republiky, jejíž vývoj měl a má své specifické a ojedinělé znaky.

Jednotlivé kapitoly spisu jsou doplněny mapami znázorňujícími postupné osidlování, šíření islámu a křesťanství, vznik kolonií a nezávislých států. Pro zpestření je zde publikováno i mnoho černobílých fotografií a barevných obrázků.

Vzhledem k cíli mé bakalářské práce by se příliš podrobný popis dávné historie Afriky a rozvoj jednotlivých kmenových společenství zdál být méně podstatný, přesto pro mne byl velmi důležitý pro pochopení vývoje nám bližších novověkých dějin kontinentu a z nich vyplývající současné složité situace subsaharské Afriky. Z knihy je velmi dobře patrná návaznost a vzájemná interakce jednotlivých událostí.

3. 2. Klíma, Vladimír. Nigérie

Kniha Vladimíra Klímy Nigérie představuje stručné shrnutí historie tohoto státu. Nejstarším dějinám země je tu věnováno jen pár stránek. Autor neširoce a výstižně pojednává o vývoji zdejších národů, jejich tradičních náboženstvích, éře nelítostného otrokářství, šíření islámu, období zákazu obchodu s otroky či krizi označované jako Jorubská občanská válka, která propukla v letech 1891 až 1893 na jihu státu. Koloniální období je zde zachyceno ve větší šířce. Největší důraz však autor klade na vystižení cesty ke svobodě, jejího nabytí a dlouhou dobu trpkého zrajícího ovoce, které přinesla. Relativně podrobně líčí vznik první republiky, následnou politickou krizi a marnou snahu etnik dohodnout se na společném postupu. Popisuje střídání civilních vlád s autoritativními vojenskými režimy, úsilí zděšených Ibů o osamostatnění Biafry, ropou nejbohatší částí státu, ústící až v půl druhého roku trvajícím občanskou válku. Zmiňuje příchozí vzestup související s rozvojem těžby ropy a opětovný kolotoč civilních a vojenských režimů brzdící růst využití hospodářského potenciálu státu. Hovoří i o nedávné politické situaci státu a o snahách podněcovat a posilovat politickou a na ní úzce závislou ekonomickou stabilitu země.

Publikace je velice čtivě a zajímavě formovaná, její obsah sahá vzhledem k tomu, že vyšla v roce 2003, bezmála až do současnosti. Podává vysvětlení stavu a změn politické situace závislé na vztazích a rozvoji spolupráce Ibů, Jorubů, Hausů, Fulbů a dalších etnických minorit v zemi. To je důležité, neboť politická stabilita je jedním ze základních kamenů hospodářského růstu.

3. 3. Zimák, Alexandr. Jihoafrická republika

Dílo Alexandra Zimáka nazvané Jihoafrická republika patří do stejného cyklu publikací jako Klímova kniha Nigérie. Vyšlo rovněž v roce 2003 a je obdobně uspořádané. Autor se tedy analogicky nejvíce zaměřuje na nám nejbližší historii a postupuje skoro až do současnosti. Kromě jména tvůrce se kniha pochopitelně výrazně liší obsahem. Zatímco v Nigérii se po staletí projevovaly snahy stmelit etnicky nesourodou a argumentující společnost v jeden celek, v Jihoafrické republice tomu bylo

právě naopak. Zejména Búrové, potomci holandských přistěhovalců, toužili po samostatnosti a dávali to značně najevo. Nesnažili se však o odtržení určité oblasti, které by přineslo jisté územní a ekonomické ztráty, nýbrž usilovali rasistickými zákony a politikou „odděleného vývoje“ nazývanou apartheid o práva příslušníků ostatních ras.

V širších souvislostech začíná autor hovořit opět až od koloniálního období, a to hlavně od doby příchodu Britů, kteří zde později převzali za Holanďany správu. Popisuje postupné vytlačování domorodých kmenů Zuluů a Xhosů, ale i spory mezi Brity a Búry. Píše o vzniku Jihoafrické unie, stále se stupňujícímu útisku vůči převažující černošské, míšenecké a indické populace a jejich následné resistenci. Ilustruje přes čtyřicet let trvající období apartheidu, mezinárodní odpor a cestu k demokracii. Podrobně popisuje také politickou situaci následující po pádu apartheidu.

Z hlediska cíle mé práce měla i tato kniha velký význam, přestože třeba zrovna apartheid neovlivnil hospodářskou situaci až do takové míry jako například politická nestabilita ve svobodné Nigérii. Jihoafrická republika se díky svým surovinovým zdrojům a britským ambicím začala rozvíjet mnohem dříve než ostatní Africké státy a zpomalení ekonomického růstu kvůli špatně vedené a nerozvíjené politice zde tedy nebylo až tak znatelné, ačkoliv mělo například díky mezinárodním sankcím udělovaným státu za jeho vládní strategii nepříznivý vliv na ekonomiku.

3. 4. Zeměpis světa

Publikace Zeměpis světa je přehledným encyklopedickým souhrnem všech států světa včetně závislých území. Ve srovnání s jinými encyklopediemi obdobného charakteru poskytuje mnohem podrobnější a obsáhlejší informace o jednotlivých zemích. Pojednává o jejich přírodních podmínkách, zejména povrchu a podnebí, ale u mnoha zemí stručně zmiňuje i flóru či faunu. Podává výklad o dějinách, obyvatelstvu a ve smyslu této práce důležité hospodářské situaci zahrnující stat' o zemědělství, průmyslu, případné těžbě, dopravě a spojích, obchodu a krátce i zdravotnictví, sociální péči a školství. Je samozřejmé, že u malých či zaostávajících zemí jsou určité informace pochopitelně poněkud více strohé.

Státy nejsou řazeny abecedně, jak bývá zvykem, nýbrž podle geografických oblastí. U každé oblasti je uvedena její stručná fyzicko-geografická mapa obohacená náznamem hranic jednotlivých států. Rovněž každé z hesel je doplněno malou mapkou země, orientačním schématem polohy země na kontinentu, tabulkou s jejími základními geografickými, přírodními, hospodářskými, populačními a společenskými statistickými údaji, státní vlajkou a pro zpestření i barevnými fotografiemi. K některým heslovým položkám je navíc přiřazen článek vztahující se k jejich historii, kultuře či nějakému nevšednímu specifiku daného státu.

Myslím si, že se jedná o jednu z nejkvalitnějších publikací svého druhu, které u nás vyšly. Jedinou její nevýhodou shledávám již starší vydání. Kniha byla vydána už v roce 1995, a proto neposkytuje, hlavně co se statistických údajů týká, dosti aktuální informace. Přesto z ní lze čerpat i dnes mnoho důležitých a spolehlivých údajů o z časového hlediska stabilnějších či pomaleji proměnlivých skutečnostech a stala se pro mne cenným zdrojem informací.

3. 5. „Starý svět“ – Asie, Afrika

Encyklopedický přehled zemí „Starý svět“ – Asie, Afrika poskytuje základní informace o fyzicko-geografických, historických, sociálních a hospodářských poměrech v Asii a Africe. Nejprve pojednává o kontinentech jako o celcích a následně stručně rozebírá situaci v jednotlivých státech.

Země jsou seřazeny dle oblastí a polohy, u každé je uvedena bodově zpracovaná charakteristika přírodních podmínek, historického vývoje, stavu populace, hospodářství, zahraničních vztahů a mnohdy i nějaké specifické zajímavosti. Publikace je stručná, avšak aktuálnější než například kniha Zeměpis světa.

3. 6. Ottova encyklopedie A-Ž

Tento stručný obecný encyklopedický slovník obsahuje kromě jiného i hesla všech států světa. U každé země krátce a přehledně pojednává o jejích přírodních poměrech, obyvatelstvu, hospodářství, historii a politickém systému. U mnohých je

částečně zmiňována rovněž oblast kultury. Hesla jsou vždy vhodně doplněna mapkami a tabulkou se základními státními, politickými a hospodářskými daty a údaji o populaci.

Pro účely této práce je Ottova encyklopedie A-Ž příliš stručná, přesto mi však poskytla základní přehled o situaci zmiňovaných států, který jsem pak s pomocí dalších zdrojů mohla rozvíjet. Její výhodou je totiž relativní aktuálnost, neboť vyšla v roce 2004.

3. 7. FAO Statistical Yearbook (Statistické ročenky FAO)

FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizace pro výživu a zemědělství) je nadnárodní organizací zaměřenou na snahu řešit globální problémy týkající se zabezpečování dostatečných zásob potravin pro všechny obyvatele světa. Zaměřuje se především na rozvojové státy, podporuje jejich snahu čelit hladu, spolupráci s ostatními zeměmi, rozvoj zemědělství, lesnictví a rybolovu tak, aby se naučily být, alespoň co se dotýká základních potravin, soběstačné. Tento proces je však velice zdoluhavý.

Organizace pro výživu a zemědělství vznikla v roce 1945 při Organizaci spojených národů (UN), sídlí v Římě. Nejdůležitějšími náplněmi její činnosti jsou především shromažďování a zveřejňování statistických dat týkajících se zemědělství, lesnictví, rybolovu, potravinářské produkce, spotřeby, exportu a importu, populace, potravinové bezpečnosti apod. ve všech zemích světa. Údaje jsou získávány především na základě vlastních expertíz prováděných specialisty z různých oborů. Kromě statistických ročenek s těmito informacemi, které jsou vydávány jak v knižní, tak i elektronické podobě a veřejně přístupné v knihovnách či na internetu, organizace publikuje i různé zprávy, články a informace a vydává několik časopisů (například magazín Agriculture 21). Obrovský význam má spolupráce s vládami a ministerstvy rozvojových zemí, jimž napomáhá při určování směru jejich zemědělské politiky, podporuje mezinárodní spolupráci a mnohdy i koordinuje určité podpůrné aktivity a pomoc poskytovanou rozvinutými zeměmi.

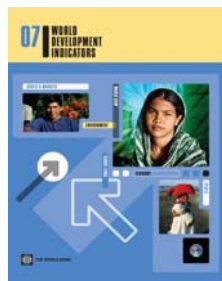
Data jsou dostupná i prostřednictvím internetu, pomocí modulu FAOSTAT jsou zde integrovány údaje z dílčích databází do jednoho velkého souboru, z něhož lze

snadno čerpat hodnoty různých ukazatelů za různá období. Stupnice tohoto období sahá od šedesátých let dvacátého století téměř až do současnosti. U některých ukazatelů jsou uvedeny hodnoty pro rok 2005, avšak u jiných časově náročněji zjistitelných či méně zásadních indikátorů jsou zatím vyjádřeny jejich hodnoty pouze do roku 2003 nebo 2004. Dílčí databáze zahrnují ukazatele z oblastí výrobních zdrojů pro zemědělství, vodních zdrojů, zemědělské produkce, obchodu, cen komodit, rybolovu, lesnictví a dalších oblastí týkajících se zemědělství a výživy obyvatel.

Statistické ročenky této organizace jsou pro mne zdrojem kvalitních, spolehlivých a aktuálních informací.

3. 8. World Development Indicators (Statistické ročenky WB)

WB, The World Bank (Světová banka), je organizací napomáhající mezinárodní spolupráci vedoucí k boji proti světové chudobě. Je podporována zejména dvěma institucemi, IBRD, International Bank for Reconstruction and Development (Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj), která se zaměřuje na pomoc rozvojovým zemím a IDA, International Development Association orientované na nejchudší státy světa. WB poskytuje mnoha těmto zemím nízko úročené či bezúročné rozvojové půjčky a granty. K tomu, aby mohla posuzovat a porovnávat situaci všech států, podrobně sleduje ukazatele jejich hospodářské úrovně a ekonomické síly. Zkoumá vývoj základních indikátorů jako HDP, kupní sílu měny, veřejný dluh, výrobní zdroje, příjmy a výdaje vybraných odvětví, populační ukazatele, indikátory vypovídající o infrastruktuře, zdravotnictví a mnoha dalších odvětvích a oblastech.

Data jsou každoročně publikována v podobě statistických ročenek, nejaktuálnější z nich je World Development Indicators 07. Vzhledem k nesnadné dostupnosti těchto pramenů zveřejňuje WB tyto statistické údaje i na svých internetových stránkách. Přestože zde uvádí pouze data vztažená k roku 2005, získala jsem z tohoto zdroje

spoustu důležitých a cenných informací.

3. 9. Souhrnné teritoriální informace – JAR, Nigérie, Keňa

Webové stránky MZV ČR se odkazují v mnoha záležitostech zahraničních států na jejich souhrnnou teritoriální informaci vedenou na serveru www.export.cz. Jde o zprávy obsahující různá data o současné hospodářské situaci všech zemí světa získávaná pracovníky obchodně-ekonomických úseků českých zastupitelských úřadů. Kromě ekonomické charakteristiky pojednávají rovněž o finančním a daňovém sektoru státu, vnitřní a zahraniční politice, základních teritoriálních informacích a potom také o vztahu země k ČR. Přestože jsou tyto zprávy zřejmě určeny především českým investorům povolným k investicím v daných zemích, staly se pro mne rovněž významným pramenem.

4. Subsaharská Afrika – historie a politická geografie

Afrika je nazývána kolébkou lidstva, neboť právě ve východní a jižní části tohoto kontinentu započala evoluce lidského druhu. Po geografické stránce je úplně odlišná od ostatních kontinentů. Vzhledem ke své poloze je nejteplejším kontinentem, disponuje obtížnými životními podmínkami. Z těchto specifických okolností vyplynuly i difference společenské a následně hospodářské a v podstatě v nich má prvotní příčinu rozvinutou navazujícími událostmi i současná situace Afriky, její postavení ve světě a světovém hospodářství.

Historický vývoj Afriky se značně lišil od vývoje států na jiných kontinentech. Koloniální imperialismus Evropanů a islamistů zde měl více příležitostí a delšího trvání, jež byly dány národnostní rozmanitostí a nesoudržností Afričanů. Dlouho tu převládaly nestátní společnosti nebo relativně malé a nestabilní státy tvořené spojením několika kmenových vesnic. Ke vzniku stabilních a silných zemí docházelo málo. V rovníkovém pralese zůstala spousta populačních skupin bez státu až do evropského koloniálního záboru. Tato situace vyplývala z jakési izolace Subsaharské Afriky obklopené moři a Saharou a z méně příznivých životních podmínek. Vzhledem k nízkému stavu populace se zde neprosadil ani feudalismus, lidé se v případě nespokojenosti

s autoritami mohli přesunout jinam, neboť půdy byl pro tak málo obyvatel dostatek. Častá sucha, omezené možnosti rozšíření zemědělské výroby, hladomory, široké spektrum chorob, epidemie (malárie, lepra, neštovice) a parazité, jejichž rozvoj započal již s vývojem lidstva, zde neumožňovali větší populační růst. Rovněž otrokářství připravovalo mnohdy bezstátní kmenové spolky o obyvatelstvo. Kvůli tomu byla Afrika pouze řídko osídleným kontinentem. Obyvatelstvo proto nepociťovalo příslušnost k většímu společenství nějakého národa, nýbrž spíše členství v menších fyzicky relativně vzdálených a nepropojených populačních celcích, které se později staly snadným terčem kolonialistů. Evropané tu sice zavedli nové výnosnější plodiny z Ameriky, čímž by podpořili nárůst populace, ale současně sem také zavlekli řadu nemocí jako třeba tuberkulózu či mor. Politické rozdrobení tedy vyplývalo z nedostatečného zalidnění.

V průběhu 15. až 19. století byly postupně skoro všechny části Afriky zapojeny do světové ekonomiky vedené především Evropou. Avšak omezená urbanizace neumožňovala rychlý rozvoj výroby, dopravy a obchodu. Nejpatrnější to bylo v rurální východní Africe, kde byl po staletí nejcenějším artiklem dobytek. Nejdéle izolované bylo východní vnitrozemí, které se teprve v 18. století zapojilo díky dálkovému obchodu do světového hospodářství. V Evropě snadněji přístupné západní Africe mělo obchodování se zbožím lepší podmínky, hodně se obchodovalo se zlatem a především s otroky, od 17. století se šířil i atlantský obchod se zbraněmi. Atlantský obchod s otroky byl v 16. století relativně malý, postupně však rostl. Nejvíce lidí bylo z Afriky transportováno v 18. století, většina z nich směřovala do Ameriky, převážně do karibské oblasti a Brazílie. Britové atlantský obchod s otroky v roce 1807 zakázali, přesto však trvalo ještě řadu let, než i ostatní státy či afričtí obchodníci přestali z Afriky otroky vyvážet. Zákaz vývozu otroků však posílil otroctví v Africe samé. Ačkoliv západní Afrika hodně obchodovala s atlantským světem, dlouho významnějšího hospodářského postoje nedosahovala. Obchod s otroky sice přinášel prostředky, způsobil však odliv pracovních sil a zpomalil tak rozvoj africké výroby. Přínosem začal být v první polovině 19. století vývoz zemědělských plodin (rostlinné oleje, arašídy, apod.), rostoucí zemědělská kolonizace a agrární obchod, který vynášel více než Brity odmítané postupně upadající otrokářství. Tuto výrobu však pracovně zajišťovali otroci.

V 19. století po zrušení otroctví demografickou situaci v Africe ovlivňovaly opět převážně místní faktory. Rostoucí populace začala mít obtíže se uživit z produkce svých hospodářství. Obchod ale pomáhal Afričanům překonávat rozdrobenost a vytvářet větší politické jednotky. S tím však začaly také války. Dříve dědičné a rituální statusy vedoucích náčelníků byly nahrazeny novými autoritami, hlavně bohatstvím a vojenskou silou. Rozdrobení bylo tedy někdy překonáváno i militarismem, avšak tato integrita se stávala často jen dočasnou záležitostí. Rychlý demografický růst byl tudíž znemožňován i válkami. A nebyly to pouze vzájemné spory o moc mezi domorodci. Přišli také islamisté snažící se šířit svou víru. První džihád, svatou válku, rozpoutali v roce 1804 v západní savaně. Někteří Afričané byli ochotni se přizpůsobit, islám a jeho učení přijali, což pak možná přispělo k větší stabilitě jejich států, jiní se však bránili. Působilo tu i mnoho misionářů. Obyvatelstvo bylo proto různorodé i po náboženské stránce, někteří, a to hlavně chudí zastávali katolicismus, neboť jim to přinášelo materiální pomoc, jiní protestantství, islám či tradiční náboženství. Rovněž stále rostoucí evropská agrese začala vyvolávat konflikty. Přestože evropské zásahy a vlivy v Africe byly mnohdy brutální, dokázali mu především západoafrické myšlenkové způsoby a instituce do druhé poloviny 19. století relativně odolávat. Později ale expanzivita Evropanů začala nabírat na intenzitě a rostly konflikty s utlačovaným domácím obyvatelstvem. Nejpatrnější to bylo na jihu kontinentu v Kapské oblasti, kde se usídlovali především britští osadníci. Po zrušení otroctví v roce 1838 zde žilo mnoho nekvalifikovaných občanů černé pleti, bílí byli zvýhodňováni a začalo se vytvářet mnoho sociálních a rasových podskupin. Také objev a těžba diamantů a později i zlata přispěly k dalším rasovým bouřím, diskriminaci černochů a dalšímu poklesu společenského řádu. Na druhé straně však zlepšily hospodářskou situaci Kapska. To získávalo prostředky pro rozvoj dopravy (stavba železnice), obchodu a mohlo si dovolit financovat vlastní vládu.

Až relativně donedávna byla Afrika kontinentem kolonií evropských států, které si v průběhu 80. let 19. století, v období označovaném jako „období honu na Afriku“ téměř celý kontinent násilně rozdělily jako kořist. Dobyvatelé naráželi na odpor obyvatel, koloniální administrátoři se potýkali se stejnými problémy jako jejich afričtí předchůdci, ale oplývali řadou výhod. Africká obrana byla proti střelným zbraním, vozům, rozvíjenému lékařství a gramotnosti dobyvatelů neúčinná.

Evropané původně neměli pro rozdělení Afriky příliš důvodů, měla minimální význam, její podíl na evropském hospodářství byl malý a zajišťovaný především obchodem s Egyptem a jižní Afrikou. Zábory na západním pobřeží byly podmíněny obchodní zainteresovaností Evropanů v tropické Africe, přesto však v mnoha dalších oblastech obchodníci preferovali stávající situaci, neboť koloniální zábory by mohly narušit již vzniklé obchodní vztahy. Britové byli motivováni hlavně imperiálními zájmy a obavami, že ztratí přístup do chráněných francouzských kolonií, Francouzi či belgický panovník Leopold II. hledali potencionální bohatství. Strategický byl zisk kontroly jižních břehů Středomoří a cest do Indie. Expanze byla rovněž podporována novými možnostmi, jako lepší vojenskou technikou či rozvojem lékařství a s ním související lepší obranou proti africkým nemocem, například malárii. Zpočátku pozvolné pronikání do afrického vnitrozemí vyústilo v 70. letech 19. století v úporný boj o území. Francouzi hnáni touhou získat bohatství na západoafrické savaně začali z oblasti horního toku Nigeru ohrožovat britský obchod na dolním toku této řeky či belgická obchodní centra na dolním toku Konga, kde si kladl územní nároky Leopold II. Německý kancléř Otto von Bismarck po koloniích příliš netoužil, ale aby si získal politickou podporu některých Němců, vyhlásil v roce 1884 německé protektoráty v jihozápadní Africe, Kamerunu a Togu. Jeho autorita vzrostla i díky sporům mezi Francií a Británií v severní Africe (hlavně o působení v Egyptě). Bismarck svolal Berlínskou konferenci (1884 – 1885), kde se rozhodlo o určitých koloniálních nárocích. Leopold II. získal Konžský svobodný stát (Belgické Kongo později nazvané Zairem, dnešní Konžskou demokratickou republiku). Francouzi nabyli práv v rovníkové Africe, svobody obchodu v celém regionu a připadla jim oblast horního toku Nigeru. Britové vytvořili protektorát v oblasti dolního toku a delty Nigeru, který následně začali mírně rozšiřovat na západ do míst dnešního Beninu i na východ do Igbolandu (v Kamerunu). Smlouvou z roku 1886 nabyli i území dnešní Keni. Němcům připadla Německá východní Afrika (pevninská část dnešní Tanzanie). Británie si kladla nároky i na volnost jednání v oblasti Ugandy, pro ně významné z hlediska Nilu tak důležitého pro Egypt. Francouzi rozšiřovali svá koloniální území horního povodí Nigeru do Pobřeží slonoviny, Dahomey (oblast Beninu), ale i směrem na východ. Roku 1900 postoupili až k Čadskému jezeru, kde se střetly se svými kolonami z Alžírsko a Francouzského Konga. Britové obsadili Zlaté pobřeží (Ghana) a Sierru Leone. Později začala Francie

mít ambice v Etiopii, což se příliš nelíbilo Británii, sama zde však kolonizační iniciativu neuplatňovala. Rozhodla se podporovat Itálii, která v roce 1889 okupovala Eritreu a zaútočila jižním směrem na oblast dnešní Etiopie, kde ale narazila na tvrdý odpor. Bylo to poprvé, co se Afričané ubránili. Francouzi se z rovníkové Afriky pokoušeli proniknout také k Nilu. Na jeho horním toku měla své pozice Británie, její postavení zde bylo spíše pasivní, což doposud pokládala za vhodnější. Avšak ohrožení ze strany Francie ji podnítilo k aktivnímu ovládnutí Súdánu, oblast horního toku Nilu pro ni byla významná kvůli Egyptu. Spory mezi Francií a Británií se později utišily, Francie přestala napadat britskou politiku v Egyptě, Britské postavení v Egyptě bylo kompenzováno Marokem, které Francie získala v roce 1911. Itálie byla vyrovnána uznáním Libye za svoji kolonii.

V jižní Africe převažovala nadvláda Britů. V Kapsku budovali kolonie už od roku 1806. S cílem vybudovat Jihoafrickou konfederaci pod vedením Kapska se roku 1877 pokusili anektovat búrský Transvaal (na východě dnešní JAR, tehdy se nazýval Jihoafrickou republikou). Búrové byli potomci holandských přistěhovalců, pod britským tlakem odešli do vnitrozemí a založili republiky Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát. Anexe se však Britům nezdařila. V roce 1885 Británie z obav, aby Jihoafrická republika nespojila své síly s Německou Jihozápadní Afrikou (dnešní Namibie) vyhlášenou Bismarckem roku 1884, zabrala území mezi nimi nazývané Bečuánsko (dnešní Botswana). O rok později význam Jihoafrické republiky vzrostl, protože zde byla objevena naleziště zlata. Pokud by začala spolupracovat s některými evropskými státy, mohla by se pokusit rozšířit své území a ohrozit tak Britské kolonie. Obavy Britů začali opět narůstat. Proto obsadili Jižní Rhodesii (Zimbabwe), Severní Rhodesii (Zambie) a Naňsko (Nyasaland, dnešní Malawi). Tato území si nárokovali stejně tak i Portugalci, ale Britové jim přiřkli pouze državy v Mosambiku a Angole. Roku 1899 došlo k anglo-búrským válkám. Britové se stále obávali o své postavení v jižní Africe. Británie po třech letech bojů zvítězila.

Afrika však netrpěla pouze koloniálními konflikty tohoto druhu. Evropský postup budil mezi obyvatelstvem rozpory v názorech, zda se dobytélům postavit či rezignovat a snažit se, když už je zábor nevyhnutelný, vylézt ze špatné situace

maximum a pokusit se vyjednat lepší podmínky. Tyto názory byly mnohdy tak extrémistické, že způsobily válku občanskou.

Do první světové války si Evropané rozdělili téměř celou Afriku. Ubránily se pouze Etiopie a Libérie, neboť si dokázali získat střelné zbraně. Pak zde bylo ještě několik hůře dostupných oblastí, které podlely déle (Dárfúr v Súdánu a Ovamboland v severní Namibii byly dobyty až během první světové války, vnitrozemí Britského Somálska podlelo roku 1920, severní Maroko čelilo francouzským a španělským vojskům až do roku 1926, vysoký Atlas byl dobyt 1933 a nejdéle odolávalo vnitrozemí západní Sahary). Války a povstání pokračovaly i po rozdělení Afriky. Lidé se bouřili, v mnoha koloniích kladly úřady dobyvatelů na obyvatele vysoké požadavky na daně, pozemky a pracovní sílu. Někde byly zřízeny nepřímé vlády, jejichž systém zavedli nejprve Britové. Vznikly však rozdíly v pojetí těchto vlád. V některých oblastech byly náčelníci jen loutkami kolonistů, jinde dostávali více pravomocí, ale to se týkalo především bohatších oblastí, kde lidé byli schopni platit daně.

Po první světové válce převzaly kolonie poraženého Německa jiné státy. Jihovýchodní německá Afrika připadla Britům kromě oblastí Burundi a Rwandy, které byli rovněž její součástí a jež převzala Belgie. Britové získali i Jihozápadní německou Afriku. Francouzi dostali oblast Kamerunu.

V období raně koloniálních ekonomik bylo hospodářství kolonií závislé na rolnické výrobě, evropských farmách a plantážích či těžbě nerostů. Z velké části zůstávalo zaměřeno stejně jako před první světovou válkou. Hospodářský rozvoj kolonisté většinou ponechávali na soukromém podnikání. Pomáhali se vznikem infrastruktury či v oblasti práva. Výběrem daní podněcovali tržní ekonomiku. Každá kolonie se specializovala na produkci komodit, pro něž měla vhodné přírodní podmínky. Byli zaváděny i nové plodiny jako třeba kakao. Vzhledem k dřívějšímu zapojení do světového obchodu se nejlépe integrovalo do světové ekonomiky západoafrické pobřeží. Naopak nejpomalejšího rozvoje a integrace dosahovala kvůli stále řídkému osídlení, nepříznivému klimatu, fyzickým podmínkám, ale i tvrdým vykořisťováním kolonisty (hlavně Belgičany a Francouzy) rovníková Afrika. Nejtvrďší

postoj zaujali kolonizátoři v Kamerunu a Mosambiku, kde podle Leopoldova vzoru začali pronajímat obrovské plochy soukromým firmám.

Rozvoj podpořilo především budování železnice. Umožnilo nárůst těžby nerostů, například zlata v Jižní Rhodesii. Bylo zjištěno mnoho nových nalezišť, v Jihozápadní Africe (1908) a později i Angole (1912) byly objeveny diamanty. Ve střední Nigérii se rozvíjela těžba rud cínu, významná byla produkce mědi ve Shabě (provincie Konžské demokratické republiky). Rozvíjelo se i zemědělství. Běloši hospodařící na vysočinách východní a jižní Afriky zavedli pěstování nových plodin, kupříkladu obilí, tabáku či sisalu. Rovněž mnoho černochoů se uplatnilo v zemědělství, byli to především bývalí otroci a jejich potomci. Rané koloniální období tedy vykazovalo v mnoha zemích prosperitu. V některých oblastech však situace vedla ke koloniální krizi. Po 80. letech 19. století nastalo aridní období, zeslábly deště a nové přišly až po čtyřiceti letech. Nízká úroda způsobená suchem, útoky kobylek a ataky dobytčího moru, ale i přístup kolonistů, kteří měli přepjaté požadavky na daně a dodávky potravin či pracovních sil byly příčinou mnoha hladomorů. 1888 – 1892 postihl Etiopii, Súdán, 1896 Transvaal, 1913 – 1914 západoafrickou savanu, 1916 – 1918 Rwandu, 1918 – 1926 oblast francouzské rovníkové Afriky. Hladomor zabíjel prostřednictvím onemocnění jako spavé nemoci, žluté zimnice, venerických chorob apod. Nejhorší poměry panovaly v rovníkové Africe. Naopak krize se vyhnula severní Africe, mírnější byla i v západoafrickém pralese a jižní Afrika zůstala také ušetřena mnoha katastrof.

Dopad koloniální moci se v různých oblastech hodně lišil. Kolonizace přinesla své zápory, když narušila tradiční životní styl Afričanů, přesto však měla průmyslová civilizace i přínosné stránky. Největším důsledkem kolonizace byl značný nárůst populace, od něhož se odvíjely další změny. Od dvacátých let 20. století došlo k rozmachu budování silnic, což vedlo k dalšímu rozvoji obchodu. Největší zisk z toho měly především evropské společnosti, ale příležitosti obchodu hlavně s některými tradičními artikly se naskývaly i africkým obchodníkům. V období světové hospodářské krize a následně druhé světové války došlo k úpadku. Afrika závisela na ekonomice metropolí. Evropské státy odčerpávaly zdroje svých kolonií. Dělal to i po roce 1945, tentokrát však k vlastní poválečné obnově. Aby odtud mohly čerpat, musely do těchto míst i investovat. Zpočátku to bylo málo. Přesto se však po roce 1945 začaly africké

ekonomiky opět rozvíjet. Některá tradiční řemesla zanikala (tavení železa), některá se držela, ale došlo i ke vzniku nových (klempířství, stavebnictví, apod.). Výstavba silnic podpořila pěstování exportních plodin (kakao, káva, kaučuk, tabák, bavlna, atd.). Formovala se smíšená společnost, na jedné straně stáli rolníci hospodařící pro vlastní potřebu a zčásti i pro trh, na druhé kapitalistické společnosti, které najímaly pracovní síly. Jejich produkce byla určena především pro potřeby trhu, proto také dosahovali velkých zisků, jež následně využívali k reinvesticím. Došlo k zintenzivnění zemědělství, rozvoji mechanizace. Rolníci příliš nerozvíjeli výrobu, svůj majetek navíc dělili mezi své potomky a byť jich byla většina, těžko konkurovali menšině kapitalistických plantážníků. Potřeba pracovních sil na plantážích, v těžebním průmyslu i dalších odvětvích, ale i daňová zátěž obyvatel a růst populace vedly ke značné migraci. Spousta námezdních pracovníků posílala vydělané peníze do svých domovů a často se i vracela. Ze získaných peněz rozvíjely vlastní osady. Počátkem padesátých let, kdy končila evropská poválečná krize, začala Afrika po pětadvaceti letech opět prosperovat.

S hospodářstvím se rozvíjelo i školství. Mladí viděli ve vzdělání možnost úniku před zemědělskou dřinou. Prostřednictvím misionářů docházelo i k míšení náboženství, tradiční náboženství začala upadat. Západní vzdělání ovlivnilo i politický život obyvatel. Nacionalisté toužící po samostatnosti vytvářeli různé organizace a hnutí. Prvním africkým státem, který byl prohlášen za nezávislý se stal roku 1922 Egypt. V severní Africe byly osvobozené snahy časnější a intenzivnější. Teritoriální nacionalismus se odvíjel od touhy ustanovit národní státy podobné evropským či americkým. To bylo obtížné vzhledem k rozmanitosti populačních skupin a především jazyků. Integrovat tyto kmeny, klany, rody a skupiny lidí, kteří toužili po nezávislosti, ale spíše ve smyslu lokální příslušnosti, v národ a vštěpit jim národní vědomí bylo téměř nemožné. Osamostatnění stěžoval zpočátku také negativní postoj evropských států, které požadovaly, aby jim africké kolonie pomohly s poválečnou obnovou. Italské kolonie nabyly nezávislosti po druhé světové válce. Neshody spojených národů o to, kdo by měl získat nadvládu v Libyi vedly v roce 1951 k vyhlášení její nezávislosti. Somálsko bylo dáno v roce 1949 na dobu deseti let do správy Itálii (samostatnost získalo až v roce 1960). Eritrea byla i přes nesouhlas mnoha svých obyvatel roku 1952 federativně spojena s Etiopií, tento stav trval až do roku 1993. Díky pomalému postupu

při dekolonizaci Afriky sílila nacionalistická hnutí, mnohdy se různě štěpila a docházelo k násilí, kolonistickým protiakcím, guerillovým válkám (např. v Keni 1952 vypuklo povstání Mau Mau, roku 1956 bylo Brity potlačeno).

Ve druhé polovině dvacátého století s pokrokem lékařství, nasazením antibiotik, očkovacích látek a léků proti epidemickým a nakažlivým chorobám, došlo k rychlému populačnímu růstu. Rostla porodnost a ještě rapidněji klesala úmrtnost. Počet obyvatel Afriky vzrostl ze 200 milionů v roce 1950 do roku 1990 na 600 milionů obyvatel. S počtem obyvatel vzrůstaly i snahy o svržení evropské vlády, ale i jejich afrických nástupců, snahy dosáhnout politické stability a hospodářského pokroku. Evropské státy již překonaly poválečnou krizi a začaly pochybovat o prospěšnosti dalšího držení moci, neboť rozvoj kolonií a potlačování nacionalistických snah si vyžadovalo stále více prostředků. Kolonisté se tedy rozhodli předat moc a současně s ní i narůstající africké problémy Afričanům. Dekolonizace pokračovala v roce 1956 nezávislostí Súdánu, Tuniska a Maroka. Alžírsko se nadvlády Francie zbavilo až roku 1962 po dlouhé partyzánské válce.

V západní Africe byl průběh osvobození mírnější, nacionalismus zde nebyl tak radikální a přikláněl se často k ústavní vládě. Někde došlo k neshodám, kdo by měl převzít vládu, k vnitřnímu rozpolcení a zklamání z výsledků svobody. To se týkalo například Ghany (nezávislá od roku 1957) nebo Nigérie (1960). Jednotnější byly Sierra Leone (nezávislá od roku 1961) či Gambie (1965), kde si strany obyvatel z vnitrozemí dokázaly získat převahu. V roce 1958 byla nabídnuta nezávislost francouzským držávám. Ty ji však odmítly (s výjimkou Guineje) a vytvořily sdružení jednotlivých kolonií, které se však o dva roky později rozpadlo. Nezávislosti tak nabyly všechny francouzské kolonie. Dekolonizace francouzských území proběhla bez násilí s výjimkou Kamerunu, kde došlo v roce 1956 k vzpouře proti kolonialistům a jejich sympatizantům, která byla potlačena až po vyhlášení nezávislosti. Portugalci se svých kolonií snadno vzdát nechtěli. V portugalské Guineji se v roce 1959 rozpoutala osvobozenecká válka. Tragické následky trvající až dodnes měla dekolonizace řídké osídleného a velikého Belgického Konga, které bylo naprosto nepřipravené na vlastní správu. V roce 1960 Belgičané reagovali na povstání obyvatel hlavního města vyhlášením voleb, do kterých kandidovalo obrovské množství malých stran. Došlo

k bojům se separatistickými provinciemi (Katanga), zasahovala zde OSN, Katangu v roce 1963 opět připojila ke Kongu, ale následně se síly OSN stáhly. Následovala období diktatury a intervencí sousedních států. Nestabilní situace a boje v Konžské demokratické republice trvají do současnosti.

Dekolonizace východní a centrální části Afriky byla provázena boji mnohem častěji. Keňa byla prohlášena nezávislou v roce 1963, ale předcházela tomu v letech 1952 až 1956 guerillová válka nacionalistů proti bílým farmářům a britské koloniální správě (povstání Mau Mau). Roku 1961 získala bez vypuknutí násilí svobodu Tanganika, 1963 Zanzibar a o rok později se obě tyto republiky sloučili v Tanzanii. Uganda komplikovaně nabyla nezávislosti v roce 1963, výsledkem však byly problémy plynoucí z rozdrobení a neshody domorodých království. Uganda dodnes trpí vojenskými převraty a nestabilitou. Vnitřní konflikty ve Rwandě (nezávislá od roku 1962) vedly v polovině devadesátých let až ke genocidě. Burundi (od roku 1962 konstituční monarchií, 1966 republikou) prožívalo během 70. až 90. let krvavé masakry a ještě dnes je také postiženo občanskou válkou.

Federace obou Rhodesií a Naska se v roce 1963 po deseti letech své existence rozpadla. Nasko se vymanilo z nadvlády Britů jako Malawi, ze Severní Rhodesie vznikla Zambie. V Jižní Rhodesii roku 1965 převzala vládu menšina bělošských osadníků, sami vyhlásili nezávislou Rhodesii. Následně vypukla občanská válka. Stupňující se násilí (hlavně po osamostatnění Mosambiku v roce 1975, které umožnilo partyzánům snadnější přístup do Rhodesie), vojensky patová situace a mezinárodní požadavky donutili bělochy vzdát se moci. V roce 1980 byly vyhlášeny volby a vzniklo nezávislé Zimbabwe. Rovněž v portugalských koloniích, Angole, Guineji-Bissau a Mosambiku vypukla v padesátých letech povstání a guerillová válka. Státy získaly suverenitu v roce 1975 po pádu portugalské vojenské diktatury. V Angole se však následně rozpoutala občanská válka později podporovaná ne jedné straně Jihoafrickou republikou, na druhé Kubou. Po stažení cizích sil válka ustala, ale stále docházelo k nepokojům mezi frakcemi. Po roce 2002 se situace stabilizuje. V Mosambiku nastala levicová diktatura. Pokusy nastolit socialismus vyvrcholily roku 1982 občanskou válkou, která po deseti letech skončila.

Předposledním africkým státem, který byl osamostatněn, byla v roce 1990 Namibie (dříve Jihozápadní Afrika). Jejím vymanění ze závislosti na Jihoafrické

republiky napomohla nezávislost Angoly, která se stala útočištěm partyzánů. Jako poslední africký stát získala nezávislost v roce 1993 již zmíněná Eritrea, když došlo k rozpadu její federace s Etiopií.

Získání nezávislosti většiny afrických států v období kolem roku 1960 (Příloha č. 3) dodalo Afričanům naději na lepší budoucnost. Nacionalisté se domnívali, že kolonialismus brzdil rozvoj jejich zemí. Naivní očekávání rychlé transformace ekonomiky a rapidního hospodářského růstu však byla vystřídána obrovským zklamáním.

V padesátých letech většina států prošla rychlým hospodářským růstem, vysoké ceny afrických produktů umožnily koloniálním vládám realizovat rozvojové plány zaměřené především na budování a rozvoj infrastruktury. Většina nových států měla jen malý vnitřní dluh a dostatek půdy. Díky lepší mechanizaci a užití chemických prostředků pokračovalo rozšiřování pěstování plodin jak pro mezinárodní obchod, tak i pro rozvoj potravinářského průmyslu. Na Pobřeží slonoviny a v Keni rostly plochy čajových plantáží, pěstování kávy, v Senegal produkce arašídů, v Ghaně kakaa, apod. Dařilo se i zvyšování využití velkého surovinového potenciálu afrických států, rostla těžba mědi, byly objeveny mnohé nové zdroje, a to hlavně v oblasti Sahary (uran v Nigeru, železná ruda v Mauretánii, ropa a zemní plyn na severu) a v západní Africe (bauxit v Guineji, železná ruda v Libérii, fosfáty v Togu, mangan a uran v Gabonu, ropa v Kongu, Gabonu, Angole, Kamerunu a Nigérii). V Botswaně byla zjištěna obrovská naleziště diamantů. Rozvoj těžby podporoval průmyslovou výrobu, která v letech 1965 až 1980 rostla o 7,2% za rok. Hrubý domácí produkt na obyvatele subsaharské Afriky v tomto období ročně rostl v průměru o 1,5 %.

Na konci 70. let však došlo ke změně. V 80. letech klesal HDP na obyvatele ročně o 1%. Tento zvrát byl způsoben především silným nárůstem populace, kterou bylo nutno nějak uživit a zajistit. Na investice do průmyslové oblasti nezbývaly prostředky. Další odliv peněz způsobily změny ve světové ekonomice, v 70. letech rapidně vzrostly světové ceny ropy, což narušilo rozvoj pro řídkou osídlenou Afriku stěžejního odvětví dopravy. Vysoké světové ceny ropy v Nigérii (její příjmy plynuly především z exportu ropy, kterou začala těžit už v roce 1958) nadhodnotily její měnu a prohloubily tak problémy s vývozem zemědělských plodin, s nimiž se ostatně

potýkaly všechny africké státy, neboť ke konci 70. let klesly ceny vyvážených zemědělských komodit. Prudký pokles světových cen mědi měl nejhorší následky pro hospodářství Zairu a Zambie. Situace vedla k nerozvázně vysokým a unáhleným státním půjčkám a rostoucím dluhům, které tyto země nedokázaly splácet.

Rozvojové strategie afrických zemí byly po získání nezávislosti zaměřeny spíše politicky než ekonomicky. V období krizí 80. let Mezinárodní měnový fond zadluženým státům důrazně doporučoval snížit dohled státu, liberalizovat ceny a směnu, zvyšovat export, snížit počet pracovníků zaměstnaných ve státním sektoru a další strukturální změny, které by mohly vést ke zvýšení hospodářské prosperity. Afričtí představitelé v tom však mnohdy opodstatněně viděli i riziko vedoucí k anarchii a občanským válkám., jaké postihly třeba Zair (Demokratická republika Kongo) či Ugandu. Politické smýšlení obyvatel se oblast od oblasti lišilo, každý se snažil prosazovat lokální zájmy. Bezohledně stanovené hranice, řídké osídlené oblasti, nedostatečná komunikace, nízká gramotnost, neshody mezi majetnými a chudými, politické soupeření mezi regiony, narychlo a nekvalitně stanovené ústavy podněcovaly nestabilitu a konflikty. V Súdánu a Čadu bojovali proti sobě křesťanští a muslimští obyvatelé. V Angole a Mosambiku vzájemně zápasily o moc po pádu Portugalců partyzánské skupiny. Somálsko nebo Libérii zasáhla válka nacionalistů a zastánců afroamerického politického systému. Somálsko v této době kromě klanové války trádalo i katastrofálním suchem. Sjednotit obyvatelstvo Nigérie (nezávislá od roku 1960) a vytvořit federaci (vznikla 1963) se rovněž zdálo téměř nemožné. Severní oblast (zde převažovali Hausové), východní (Igbové) a západní oblast (Jorubové) se ve společné politice snažily všemi prostředky prosazovat místní zájmy před celostátními, tato politika vykazovala značné úplatkářství. V roce 1966 Igbové sesadili vládu, po bezvýsledných jednáních vyhlásili samostatný stát Biafra. Ostatní regiony by osamostatněním Biafry utrpěly ztrátu, neboť oplývala největšími ložisky nigerijské ropy. To bylo jedním z důvodů, proč se jí v tom snažily vši silou zabránit. V roce 1970 Biafra po dlouhém boji rezignovala, celostátní vládu zajišťovala až do roku 1979 armáda. Federace byla postupně transformována, měla stále více menších členů usilujících o moc, což vedlo k dalšímu zásahu armády v roce 1983, která v roce 1993

slíbila novou civilní vládu. V současnosti má Nigerijská federativní republika třicet šest spolkových států a federální teritorium hlavního města.

Většinu afrických režimů udržovaly po vyhlášení nezávislosti jen osobní vztahy v nepříliš početné vládnoucí elitě. Ta se snažila získat a udržet moc prostřednictvím jediné dominantní politické strany, snahou získat na svou stranu armádu (polovina Afrických režimů vznikla převraty, krutými tyranii přesto bylo jen několik z nich) a hlavně s pomocí mezinárodního řádu, který prosazoval koloniální hranice. Státy čelily občanským válkám a autonomním snahám určitých oblastí. Majorita nových nezávislých režimů tedy postrádala základní prvky demokracie (s výjimkou několika států, jako například Botswana či Gambie, později i Senegal). V roce 1989 mělo politicky pluralitní systém jen sedm z pětačtyřiceti států subsaharské Afriky. Po čtyřech letech se však politická situace změnila, mezi prvními státy, kde proběhly svobodné volby byly Benin, Kongo, Zambie a Mali a jen málo zemí zůstalo otevřeně nedemokratických. Tyranie přetrvávala nejdéle v Togu a Zairu (Konžská demokratická republika). Nové civilní demokratické vlády se však v mnoha zemích stále potýkají s obdobnými problémy jako v šedesátých letech jejich předchůdci.

5. Ekonomická charakteristika vybraných zemí subsaharské Afriky

5. 1. Obecné ukazatele ekonomické charakteristiky státu

Mezi nejdůležitější a nejužívanější charakteristiky hospodářské situace státu patří především jeho ekonomická síla a ekonomická úroveň. O stavu hospodářství mnoho vypovídá rovněž vytvořená odvětvová struktura a integrace dané země do světové ekonomiky. Všechny tyto charakteristiky spolu úzce souvisí, jejich rozvoj značně závisí na ekonomickém potenciálu stanoveného státu.

Ekonomická síla státu je nejčastěji určována pomocí národohospodářských agregátů, které souhrnně charakterizují ekonomiku dané země. Jde například

o indikátory hrubého domácího produktu (GDP – Gross Domestic Product) či hrubého národního produktu. Obdobně se zjišťují i tempa růstu těchto ukazatelů. Nejužívanějším je hrubý domácí produkt, který vyjadřuje absolutní výši reálné konečné produkce státu bez ohledu na počet jeho obyvatel. Proto je vhodný například ke sledování podílu státu na oblastní či celosvětové ekonomice nebo ke srovnávání vývoje výkonnosti celé ekonomiky státu v časové řadě. Absolutní hodnotu hrubého domácího produktu však nelze aplikovat pro komparaci ekonomické úrovně států. HDP představuje výsledek společensky organizované a statisticky zachycené skutečnosti. V některých státech jsou tyto informace velice obtížně zjistitelné, jedná se například o nestabilní země postižené válkou.

K určení a porovnání **ekonomické úrovně** státu se jako základní faktor používá hrubý domácí produkt nebo hrubý národní produkt připadající na jednoho jeho obyvatele. Z něho usuzujeme o společenském využívání disponibilních zdrojů a především o životní úrovni obyvatel. Vývoj ekonomické úrovně je analogicky vyjadřován tempem růstu hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele. Vypovídací schopnost HDP na obyvatele však může být v případě velké nerovnoměrnosti rozdělení důchodů mírně zkreslená. Světová banka pro srovnávání hospodářské úrovně států a životní úrovně obyvatel užívá ukazatel nazývaný Gross National Income per capita, jedná se o hrubý národní produkt připadající na jednoho obyvatele.

Hospodářský vývoj státu se odráží i v jeho **odvětvové struktuře**. V rozvojových zemích převažují odvětví primárního hospodářského sektoru, zemědělství, lesnictví, těžba surovin, energetika, stavebnictví apod., z nichž plynoucí zisky slouží kromě primárních reinvestic k podpoře a rozvoji oblasti sekundárního sektoru zahrnujícího především zpracovatelský průmysl a nákladní dopravu. Terciální sektor, tedy veškeré obory služeb, jsou rozvinuty málo stejně jako kvaternární sektor reprezentovaný vědeckými a výzkumnými obory, jehož zastoupení je skutečně minimální. Ve vyspělých státech je tomu opačně, nejmenší podíl na ekonomice země mají odvětví primárního sektoru, naopak nejvíce zastoupeny jsou služby a důraz je kladen na vývoj a výzkum nových technologií.

Nesmírně důležitá z hlediska rozvoje státu je jeho **integrace**, a to jak s regionálními partnery, tak se světovou sférou. Zapojení a mezinárodní spolupráce

napomáhají rozvojovým státům vytvářet a zdokonalovat vlastní ekonomiky. Od vyspělých zemí mohou přijímat návod, jak postupovat v procesu svého rozvoje. Integrace by je rovněž měla chránit před nevhodným postupem a zneužívání jejich nepříznivé situace jinými zeměmi. Mezinárodní pomoc rozvojovým zemím by měla být orientována správným směrem, měla by se zaměřit nikoli na pouhé dotování, nýbrž na podporu při budování vlastní soběstačnosti.

Ekonomický potenciál vypovídá o kapacitě možností určitého státu realizovat se ve světové ekonomice, o jeho zásobách, množství a kvalitě přírodních zdrojů (hlavně půdy a nerostného bohatství), objemu a kvalifikaci pracovních sil, ale také kapitálových zdrojích, tedy již získaných ekonomických a produkčních prostředcích.

5. 2. Jihoafrická republika

5. 2. 1. Ekonomická síla, ekonomická úroveň a ekonomický potenciál

Hospodářský rozvoj Jihoafrické republiky byl značně podnícen objevem bohatých nalezišť nerostných surovin. Rychlý rozmach JAR nastartovaly především nálezy zásob zlata a diamantů v období kolonizace. Na druhou stranu byl později zpomalován kvůli silnému mezinárodnímu odporu proti politice apartheidu, kterou země vedla od roku 1948. OSN jí udělilo mnoho vojenských a ekonomických sankcí, nepříznivě působila i silná závislost na dovozu ropy, přesto však i v tomto období díky svému nerostnému bohatství a strategické poloze země prosperovala. Po roce 1994, kdy byl apartheid zrušen, se JAR vrátila do všech mezinárodních organizací, z nichž v roce 1961 vystoupila a trend ekonomiky začal opět rychle vzrůstat.

Jihoafrická republika je ekonomicky nejsilnějším státem Afriky, vykazuje suverénně nejvyšší hodnoty absolutního hrubého domácího produktu ze všech afrických zemí, přestože na tvorbě celosvětového HDP se podílí pouze 0,5%. V roce 2005 dosáhla HDP ve výši 239,543 miliard US\$. I když zaujímá jen 5% plochy a tvoří 6,3% populace subsaharské Afriky, připadá na ní podíl 38% tvorby HDP a přes 28% exportu subsaharské Afriky (příloha 1, 2).

Tabulka č. 1, Hodnoty ukazatelů dovozu a vývozu vybraných zemí a regionů v roce 2005

	Za rok 2005 (v milionech US\$)					(%)
	Export zboží	Import zboží	Export komerčních služeb	Import komerčních služeb	Saldo zahr. obchodu	Podíl zahr. obchodu na tvorbě HDP
Svět	10 433 971	10 684 930	2 459 852	2 346 205	-137 312	52
Subsah. Afrika	189 745	168 092	29 946	50 365	1 234	67
JAR	51 876	62 304	10 898	11 863	-11 393	56
Keňa	3 293	6 146	1 523	950	-2 280	62
Nigérie	42 277	17 265	4 164	7 321	21 855	88

Zdroj: Světová banka

Rovněž meziroční nárůst HDP o 4,9% za období 2004/2005 je stále vyšší než světový průměr, který vykázal v dané periodě hodnotu 3,5% (příloha 2). Dle údajů ekonomického serveru www.export.cz poskytujícího informace zajišťované pracovníky obchodně ekonomických úseků českých zastupitelských úřadů v cizích zemích se do roku 2010 očekává udržování tempa ročního hospodářského růstu JAR na úrovni okolo 4,5%, v letech 2010 až 2014 okolo 6%. Z dlouhodobého hlediska je však HDP nepříznivě ovlivňován pandemií choroby AIDS, která značně snižuje počet ekonomicky aktivních obyvatel. Odhady hovoří o zpomalování růstu HDP státu o 0,5 až 1% ročně. Vir HIV a choroba AIDS je obrovským problémem celé subsaharské Afriky. Přestože ji obývá pouze 10% celkového počtu lidské populace, žije zde přes 60% světové populace infikované virem HIV (příloha 5).

Tabulka č. 2, Oficiální odhady pandemie AIDS

AIDS v roce 2005	Svět	Subsaharská Afrika
Světová populace nakažená HIV (milionů lidí)	40,3 (36,7 - 40,3)	24,9 (23 - 27,9)
Počet nově infikovaných osob (milionů)	4,9 (4,3 - 6,6)	3 (2,7 - 3,7)
Počet lidí, kteří zemřeli na AIDS v roce 2005	3,1 (2,8 - 3,6)	2,1 (1,9 - 2,4)

Vzhledem k tomu, že populaci nakaženou virem HIV nelze přesně určit, uvádí se v závorce odhadované možné odchylky založené na nejaktuálnějších a nejvěrohodnějších informacích

Zdroj: UNAIDS, the Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

Nejméně postiženou oblastí subsaharské Afriky je její západní část. Naopak epicentrem pandemie je právě oblast jižní Afriky, kde se stále nedaří s výjimkou Zimbabwe zastavit rychlé šíření této nemoci. V některých státech, například

v Mozambiku či Svazijsku epidemie patrně ani nedosáhla svého vrcholu. Relativní známky ústupu rozšíření HIV jsou patrné pouze v Keni, Ugandě a Zimbabwe. V JAR bylo v roce 2005 18,8% lidí ve věku mezi patnácti až čtyřiceti devíti lety HIV pozitivních, což ji řadí ke státům s nejvyšším procentem nakažené populace nejen ve světě, ale i samotné Subsaharské Africe (příloha 4, 5).

Dle údajů Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) byl podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva v JAR v roce 2004 téměř 42 %. Značně negativní hodnoty vykazuje míra nezaměstnanosti, která v roce 2005 podle údajů Světové banky dosáhla úrovně 27,1%.

Tabulka č. 3, Procento ekonomicky aktivních obyvatel ve vybraných státech a regionech

Procent ekonomicky aktivních obyvatel					
	2000	2001	2002	2003	2004
Subsaharská Afrika celkem	44,52	44,57	44,61	44,65	44,69
Keňa	51,64	51,89	52,15	52,40	52,65
Nigérie	39,64	39,75	39,86	39,96	40,07
Jihoafrická republika	41,39	41,49	41,59	41,69	41,79
Svět	48,54	48,66	48,78	48,90	49,03

Zdroj: Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

Relativně velká ekonomická síla JAR, její rychlý hospodářský růst, rozšiřování a prohlubování vztahů s dalšími africkými ekonomikami silně ovlivňuje i hospodářský růst ostatních afrických států. Kromě příznivého působení investic, mezinárodního obchodu, transferu technologií přispívá i jako vzor stabilní politické situace a přebírá vedoucí úlohu v politických a ekonomických snahách kontinentu. Světová banka a Mezinárodní měnový fond odhadují, že každý růst jihoafrické ekonomiky o 1% se odráží v ekonomickém růstu zbytku subsaharské Afriky o 0,5–0,75 %.

Porovnáme-li hodnoty hrubého národního příjmu (Gross National Income) přepočítané na jednoho obyvatele, řadí se Jižní Afrika s příjmem ve výši 4770 US\$ na obyvatele za rok 2005 ve srovnání afrických států až za Seychelly, Botswanu, Mauricius a Gabon. Ekonomická úroveň státu je středně vysoká, dle metodiky výpočtu a porovnávání ekonomických ukazatelů (Gross national income) užívaných Světovou

bankou se řadí mezi státy s nižším středním až středním hrubým příjmem na jednoho obyvatele (příloha 2).

5. 2. 2. Odvětvová struktura

Jihoafrická republika je jediným rozvinutým státem Afriky. Charakter jejího hospodářství lze definovat jako průmyslově-surovinově-zemědělský s vysoce rozvinutým sektorem služeb. Na tvorbě HDP se v roce 2005 podílely přibližně šedesáti sedmi procenty služby, více než třiceti procenty průmyslová produkce a 2,5% vytvořeného HDP pocházelo ze zemědělské výroby.

Tabulka č. 4, Odvětvová struktura JAR v letech 2001 až 2005

Podíl odvětví na tvorbě HDP	2001	2002	2003	2004	2005
Primární sektor:	11,8	12,9	11,1	10,4	9,5
zemědělství, lesnictví a rybolov	3,5	4,2	3,7	3,2	2,5
těžební průmysl	8,3	8,7	7,4	7,2	7
Sekundární sektor:	24	24,4	24,3	23,9	23,4
zpracovatelský průmysl	19,1	19,8	19,6	18,9	18,6
energetika	2,5	2,4	2,4	2,4	2,3
stavebnictví	2,4	2,3	2,4	2,6	2,5
Terciální sektor:	64,2	62,7	64,6	65,7	67,1
obchod, stravování a ubytování	14	13,5	13,9	14,3	14,6
doprava a telekomunikace	9,6	9,4	9,7	10,4	10
bankovní a finanční služby	19,1	19,3	20,1	20,1	21,1
vládní služby	15,3	14,5	14,7	14,8	15,1
osobní služby (komunální a ostatní)	6,1	5,9	6,2	6,1	6,3
Celkem	100	100	100	100	100

Zdroj: SARB Quarterly Bulletin – 9/06, Stats SA 2005, Souhrnná teritoriální informace JAR

Zemědělství, lesnictví a rybolov

Podíl zemědělského sektoru na tvorbě HDP v Jihoafrické republice od roku 2002, kdy vykázal mírné zvýšení, klesá. V roce 2005 poklesl až na hodnotu 2,5%. Zemědělství zaměstnávalo v roce 2005 8,31% práceschopné populace, a to i přesto, že více než 40% obyvatel žije na venkově. Urbanizace dosáhla v roce 2005 dle dat uváděných Světovou bankou hodnoty 59% (tabulka č. 16).

Tabulka č. 5, Podíl pracovníků v zemědělství na ekonomicky aktivním obyvatelstvu

Podíl obyvatel pracujících v zemědělství na ekonomicky aktivním obyvatelstvu (%)					
	2000	2001	2002	2003	2004
Subsaharská Afrika celkem	66,07	65,50	64,92	64,33	63,75
Keňa	75,49	75,04	74,58	74,11	73,64
Nigérie	33,31	32,40	31,51	30,63	29,76
Jihoafrická republika	9,57	9,24	8,92	8,61	8,31
Svět	87,33	86,29	85,24	84,20	83,16

Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

Zemědělská půda tvoří 82% půdního fondu státu, orná půda zaujímá pouhých 12% rozlohy státu a skoro 70% území připadá na rozsáhlé louky a pastviny. Lesních ploch má JAR nedostatek. Lesní porosty se vyskytují pouze na teplém a vlhčím východním pobřeží, zabírají jen 4% rozlohy země, avšak stačí pokrýt větší část domácí spotřeby dřeva.

Tabulka č. 6, Stav půdního fondu JAR v roce 2003

	Zemědělská půda (% celkové rozlohy)	Procento zornění	Orná půda (% celkové rozlohy)	Louky a pastviny (% celkové rozlohy státu)
Svět	37,03	28,2	10,44	25,56
Subsah. Afrika celkem	40,6	17	6,9	32,82
Keňa	45,68	17,54	8,01	36,7
Nigérie	78,59	42,01	33,02	42,43
Jihoafrická republika	81,73	14,81	12,1	68,84

Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

V produkci všech základních plodin je Jihoafrická republika téměř soběstačná. Její území leží ve třech podnebných pásech, proto zde lze pěstovat plodiny tropického, subtropického, ale i mírného pásma.

Již z poměru orné a zemědělské půdy je patrný velký rozsah živočišné výroby, která tvoří bezmála 50% zemědělské produkce. Chovají se zde zejména ovce (25,3 milionu kusů za rok 2005) a mléčný i masný skot (12 milionů kusů). Mnohem menší rozsah má chov prasat, naopak velmi rozšířené je drůbežářství zahrnující také důležitý chov pštrosů, který však v roce 2004 utrpěl vlivem náporu viru ptačí chřipky značné ztráty.

Ze zbylých 50% připadajících na rostlinnou výrobu více než polovinu představuje pěstování obilovin, zejména kukuřice a podstatnou část zaujímá produkce ovoce a zeleniny. Hojně se pěstuje cukrová třtina (zemi náleží desáté místo na světě ve výrobě cukru) a slunečnice, v menší míře i brambory, olejniny, bavlník, luštěniny a další. Výnosy z rostlinné výroby notně kolísají v závislosti na srážkách, kterých má JAR nedostatek. Z toho je patrný význam závlahových zařízení. Jsou užívána především při pěstování ovoce a zeleniny, jejich budování je podporováno státem. V roce 2003 byl podíl těchto ploch na orné půdě více než 10%, což je opět nejvíce z celé Afriky.

Tabulka č. 7, Podíl zavlažované půdy na orné ve vybraných státech v roce 2003

Podíl zavlažované půdy na orné (%)	
Keňa	2,22
Nigérie	0,92
Jihoafrická republika	10,15

Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

Ve vnitrozemí převažuje suché kontinentální podnebí, srážek ubývá k severozápadu, více než polovina oblasti je suchá až polosuchá, jen na pěti procentech území státu spadne ročně více než 1 000 mm srážek. Jsou zde častá a dlouhá období sucha, ale někdy i rozsáhlé deště vedoucí až k záplavám. Rostlinná výroba se tedy soustřeďuje nejvíce na jihovýchodním a východním pobřeží země. Nejvýznamnější oblastí produkce obilnin je Oraňsko, které je často nazýváno „obilnicí Jižní Afriky“. Produkce cukrové třtiny a ovoce se soustřeďuje do nejteplejší a nejvlhčí oblasti, do provincie Kwa Zulu.

Řadu zemědělských výrobků JAR vyváží. Jde především o část produkce ovoce (banány, citrusy, ananas, vinná réva), zeleniny, kukuřice a z živočišných produktů vajec, mléka, hovězího, drůbežího a skopového masa, pštrosího masa (80% světové produkce), pštrosího peří, kůže a vajec, ryb a opět začíná narůstat relativně stagnující vývoz vlny.

Dovoz zemědělských komodit vykazuje rostoucí trend, hodnoty vývozu kolísají. V roce 2004 měla JAR po dlouhé době záporné saldo agrárního zahraničního obchodu.

Tabulka č. 8, Agrární zahraniční obchod JAR

Celkový dovoz a vývoz zemědělských produktů v základních cenách (1000 US\$)			
Rok	Dovoz	Vývoz	Saldo
1961	298 669,5	1 054 622,0	755 952,5
1971	390 177,4	1 528 048,0	1 137 870,6
1981	590 367,6	2 790 816,0	2 200 448,4
1991	988 217,7	1 195 259,0	207 041,3
2000	1 231 312,0	1 816 309,0	584 997,0
2001	1 296 242,0	2 039 242,0	743 000,0
2002	1 749 686,0	2 050 545,0	300 859,0
2003	1 597 315,0	1 951 863,0	354 548,0
2004	1 924 758,0	1 774 676,0	-150 082,0

Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

Zemědělství ovlivňuje také pozemková reforma spočívající v restituci půdy původním černošským vlastníkům, kterým byla za apartheidu odebrána. Do roku 1994 drželi bílí farmáři 2% usedlostí, jež však zaujímaly více než 80% orné půdy. Zbýlých 20% orné půdy obhospodařované osmdesáti procenty obyvatel bylo tedy enormně využíváno, což vedlo k poklesu její úrodnosti a kvality. Navrácení pozemků probíhá formou výkupu od současných bílých majitelů, čímž neohrožuje zemědělskou výrobu tak jako například zábory půdy pro restituce v Zimbabwe. Je to však příliš zdlouhavý a nákladný proces, problémem je nedostatek finančních prostředků a malá rozloha státního půdního fondu.

Lesnictví nemá v JAR podstatný význam. Nedostatek lesů podněcuje výsadbu umělých lesních porostů, zejména jehličnanů, akácií a blahovičníků. 90% produkce zůstává na domácím trhu, využívá se především jako palivo v domácnostech, zbylých 10% se zpracovává na produkty určené pro vývoz. Lesy jsou v soukromém i státním vlastnictví, vláda se však snaží státní lesy privatizovat. V rámci pozemkové reformy upřednostňuje především organizace sdružující menší vlastníky.

Důležité postavení má i rybolov. Je usměřován a regulován státem, jenž rybářům ukládá kvóty a uděluje licence. Více než polovina produkce připadá na velké rybářské společnosti. Při jihozápadním a především západním pobřeží země se loví hlavně sardinky, makrely, garnáti, barakudy, ale i velryby nebo bílí žraloci. Rybolov JAR představuje přibližně 1% světové produkce.

Průmysl a služby

V průmyslu JAR bylo dle údajů Světové banky v roce 2005 zaměstnáno 24,5% pracujících obyvatel. Veliký význam a dlouhodobou tradici má těžba nerostných surovin, především vzácných kovů a drahých kamenů. Podíl dobývání nerostných surovin Jižní Afriky na těžbě celého kontinentu je 45%. JAR disponuje téměř čtyřiceti procenty světových zásob zlata (především v oblasti tzv. „Zlatého oblouku“ v provinciích Transvaalu a Gauteng), šestapadesáti procenty světových zásob platiny (Transvaal), značnou částí světových zdrojů diamantů (Gauteng a Kapsko) či hliníkových křemičitanů. Má zásadní postavení v produkci rud chrómu (největší světový producent), manganu (80% světových zásob), vanadu (45% světových zásob) . V bývalých zlatých dolech se těží uran. Okolo osmdesáti procent afrických zásob černého uhlí se nalézají na území JAR v oblasti provincie Kwa Zulu (dřívější Natal). Země je pátým největším světovým producentem uhlí s podílem 5,3 % celkové těžby a druhým největším vývozcem uhlí na světě. Podstatná je i těžba železných rud, mědi, stříbra, lithia, berylu, zinku, olova, niklu, fosfátů a dalších surovin. Stát je prakticky soběstačný v těžbě takřka všech surovin, jediným problémem je, že nemá dostatečné vlastní zdroje ropy tolik důležité pro rozvoj téměř všech ostatních odvětví průmyslu a relativně dosti závisí na jejím dovozu. Nedostatek ropy v případě výroby pohonných hmot se snaží kompenzovat produkcí benzínu z vysoce kvalitního uhlí. Rovněž využívá zásob zemního plynu vyskytujících se na jihu státu a rozvíjí těžbu ropy v mořském šelfu Západního Kapska.

Podíl těžebního průmyslu na tvorbě HDP od roku 2002 vykazuje klesající tendenci. Ta je však způsobena nárůstem účasti jiných odvětví, především služeb. Nerostné suroviny se podílí na celkovém exportu až třiceti procenty. Největšími vývozními artikly tvořícími až 90% vývozu surovin jsou zlato, platina, diamanty a uhlí.

JAR vyrábí přes 70% elektrické energie produkované v subsaharské Africe. Základ energetického průmyslu tvoří tepelné elektrárny spalující domácí uhlí. Zajišťují 92% produkované energie, jsou budovány nedaleko uhelných dolů, nejvíce jich je soustředěno v Transvaalu. Odhaduje se, že zásoby uhlí vydrží více než 150 let. Dále se v energetice využívá v malé míře zemního plynu nebo dovážené ropy (z Nigérie či

Blízkého východu). Pouze čtyři procenta elektrické energie pochází z jiných zdrojů, a to jediné jaderné elektrárny vybudované v Koebergu a několika vodních elektráren postavených hlavně na řece Oranje. Část své energetické produkce republika vyváží, především do Angoly a Mosambiku, ale i Botswany, Lesotha, Namibie, Svazijska a Zimbabwe. Energetický průmysl je v současnosti z devadesáti pěti procent v rukou státu, který už však plánuje restrukturalizaci energetiky za účelem její antimonopolizace. Zbýlých 5% produkují pro vlastní potřebu velké podniky.

Tabulka č. 9, Produkce elektrické energie ve vybraných státech a oblastech v roce 2005

Produkce energie (milionů kWh/rok 2005)	
Subsaharská Afrika celkem	339 002
Jihoafrická republika	242 186
Nigérie	20 224
Keňa	5 568
Česká republika	83 790
Africký průměr	6 647

Zdroj: Světová banka

Podíl zpracovatelského průmyslu na tvorbě HDP dosáhl v roce 2005 hodnoty 18,6%, od roku 2002 nabývá mírně klesajícího charakteru (tabulka č. 4). Příčina se přisuzuje posilování hodnoty jihoafrické měny (1 rand = 100 centů) v posledních několika letech (od roku 2004) a poklesu světové poptávky. Týká se to zejména odvětví s velkou potřebou pracovní síly, tedy především oděvního, textilního, kožedělného a obuvního průmyslu a podobných oborů orientovaných na vývoz. Důvodem je silně konkurenční prostředí na globálním trhu s produkty těchto odvětví.

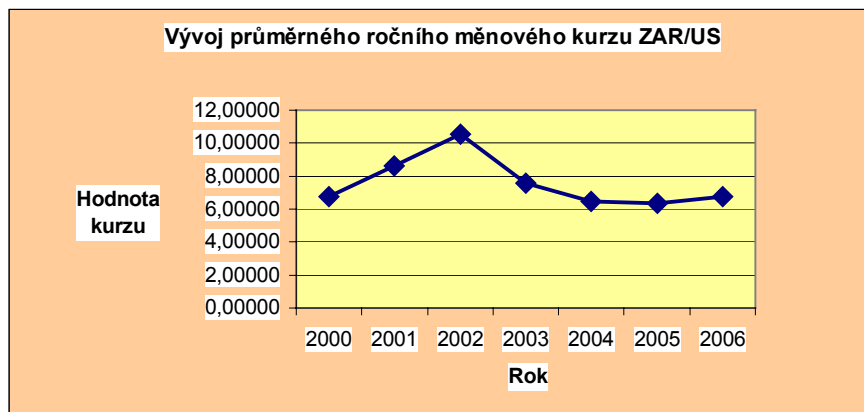
Tabulka č. 10, Průměrné měsíční kurzy ZAR/US\$ od roku 2000 do května 2007

Průměrný měsíční kurz měn: Jihoafrický rand /US Dollar								
Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Leden	6,13086	7,77864	11,63020	8,69486	6,93980	5,95866	6,08681	7,18483
Únor	6,32090	7,82145	11,49090	8,28576	6,75424	6,00011	6,11674	7,17541
Březen	6,46750	7,89796	11,48630	8,05063	6,61400	6,03283	6,24359	7,35253
Duben	6,64800	8,07833	11,08030	7,66335	6,57475	6,14715	6,08110	7,10262
Květen	7,02382	7,97891	10,16150	7,66038	6,79956	6,33755	6,32246	7,00590
Červen	6,91466	8,05952	10,18400	7,85882	6,42163	6,73961	6,97380	
Červenec	6,89710	8,20938	10,10320	7,54580	6,13502	6,70245	7,06881	
Srpen	6,95696	8,31153	10,59450	7,39449	6,46668	6,45986	6,95030	
Září	7,18048	8,67998	10,59670	7,30595	6,53493	6,36100	7,43550	
Říjen	7,49019	9,28041	10,30580	6,96507	6,38146	6,58625	7,63791	
Listopad	7,68889	9,73884	9,65089	6,73231	6,03178	6,65447	7,24100	
Prosinec	7,64390	11,67610	8,94786	6,53743	5,72349	6,34755	7,03283	
Roční průměr	6,75584	8,62592	10,51935	7,55790	6,44811	6,36062	6,76590	7,16426*

* údaj je aritmetickým průměrem pouze prvních pěti měsíců roku 2007

Zdroj: www.x-rates.com, (The given values on this site are gathered from the Federal Reserve Bank of New York, representing the 12 noon buying rates and the International Monetary Fund, according to their availability.)

Graf č. 1, vývoj průměrného ročního směnného kurzu ZAR/US\$ v letech 2000 až 2006

V těžkém průmyslu má vedoucí postavení strojírenství zaměřené hlavně na výrobu dopravních prostředků, důlních, stavebních a zemědělských strojů, ale také třeba výrobu zbraní. Z těchto oborů i celkově v průmyslu se nejrychleji rozvíjí automobilový průmysl, který je značně podporován vládou, jež se úspěšně snaží do země poutat zahraniční kapitál. Investoři zde získávají kromě levné pracovní síly i mnoho celních úlev. Výroba automobilů je orientována zejména na vývoz. Největší strojírenské závody jsou soustředěny hlavně v oblastech Gautengu a Transvaalu. Opírají se nejen

o zahraniční investice, ale také o rozšířenou hutní výrobu, k jejímuž rozvoji značně přispívá dobrá surovinová základna. Dominuje zvláště tavba železa, oceli, mědi, hliníku a zpracování kovů. Významný je i chemický průmysl specializovaný především na produkci výbušnin, již zmíněných pohonných hmot či umělých hnojiv, ale i dalších produktů. Přestože se většina spotřebovávané ropy dováží, je hodně rozšířen rovněž petrochemický průmysl. Největší koncentrace výroben chemického průmyslu je v provinciích Gauteng a Kwa Zulu.

Z lehkých průmyslových odvětví je nejrozšířenější všestranně zaměřené potravinářství. Zvláště v Kapsku je mnoho závodů zpracovávajících cukrovou třtinu a konzerváren. Stále větší důležitosti nabývá i elektrotechnický průmysl, především výroba informačních a telekomunikačních technologií, dřevozpracující a papírenský průmysl či produkce léčiv. Naopak trvalý pokles zaznamenal v posledních několika letech průmysl textilní, kožedělný, obuvnický a oděvní, jeho příčinou je dovoz laciného zboží z Asie.

Terciální sektor vykazuje největší příspěvek v tvorbě státního HDP, který od roku 2002 trvale narůstá. Za rok 2005 představovaly služby již 67,1% HDP. Zásadní význam mají zejména rozvinuté finanční a bankovní služby (21,1% HDP), značný podíl připadá také na vládní služby (15,1% HDP). Rovněž postavení obchodu a okruhu stravování a ubytování je význačné (14,6% HDP) zejména v souvislosti s růstem cestovního ruchu (tabulka č. 4). Nejnavštěvovanější destinace jsou zejména při pobřeží, na západě Kapské Město a jeho okolí, při východním pobřeží oblast Durbanu či Porth Elizabeth. Mnoho turistů ale směřuje také do národních parků a rezervací.

Stejně jako v mnoha odvětvích si JAR drží vedoucí postavení v Africe i co se týká dopravy a zejména spojů. To je patrné i z přiložené tabulky. Údaj o rozsahu silniční sítě JAR v použité ročence bohužel nebyl uveden, ale encyklopedický přehled zemí „Starý svět – Asie, Afrika“ vydaný v roce 1999 udává její délku 230 000km. U železnice je uvedena délka 24 000km. Překvapující je však na poměry v subsaharské Africe velice rozvinutá telekomunikační síť.

Nosnou část dopravy zde tvořila státní železniční síť užívaná především k dopravě surovin a výrobků, dnes však roste stále více účast silniční dopravy, která se

postupně dostává do vedoucího postavení. Většina dopravní sítě je zatím ve vlastnictví státu, hlavním dopravním provozovatelem je státní podnik Transnet. Jde o rozsáhlou holdingovou společnost, jenž má největší podíl na nákladní i osobní železniční přepravě, provozuje ale i aerolinie (South African Airways) či ropovod. Stát však naplánoval ve snaze zlepšit a zkvalitnit dopravu rozsáhlou restrukturalizací a částečnou privatizací tohoto podniku. Většina dceřinných společností Transnetu by měla být odstátněna, ve svém vlastnictví si plánuje ponechat pouze stěžejní část nákladní železniční dopravy.

Tabulka č. 11, Vybrané ukazatele rozvoje dopravy a spojů v roce 2005

	Světový průměr	JAR	Nigérie	Keňa	ČR	Subsaharská Afrika
Počet osobních automobilů (na 1000 obyvatel)	-----	92	17	9	358	-----
Počet pevných a mobilních telefonů (na 1000 obyvatel)	523	825	151	143	1 465	142
Počet domácností vybavených televizorem (%)	79	59	26	17	-----	14

Zdroj: Světová banka

První železniční tratě byly v JAR stavěny na konci 19. století s objevem zlata a diamantů za účelem přepravy těchto surovin. Železnice má typický kapský rozchod, je příliš úzká pro rychlé vlaky, proto se plánuje na některých úsecích její přestavba. Dnes slouží především k nákladní přepravě nerostných surovin, modernizovány by tedy měly být především tratě spojující významné oblasti těžby s námořními přístavy. Silniční doprava disponuje kvalitní sítí silnic i dálnic. Nej hustší silniční síť mají provincie Gauteng a oblast Transvaalu.

Lodní doprava se omezuje pouze na námořní, neboť jihoafrické řeky nejsou splavné. Nejdůležitějším osobním námořním přístavem je Kapské Město při jihozápadním pobřeží, z obchodních přístavů jsou to Durban při východním pobřeží a také Richards Bay. Podstatnou úlohu hraje rovněž letecká doprava, v popředí stojí devět nejvýznamnějších letišť (Johannesburg International, Cape Town International, Durban International, East London, Port Elizabeth, George, Bloemfontein, Kimberley a Upington). V zemi existuje mnoho soukromých leteckých společností, ale mezinárodní letecká doprava je z velké části opět v rukou státu.

5. 2. 3. Integrace

Jihoafrická republika je členem spousty integračních uskupení. V roce 1961 z mnoha z nich vystoupila, ale po pádu apartheidu svou účast obnovila. Velký význam má členství v Organizaci spojených národů (UN – United Nations), Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj (IBRD – International Bank for Reconstruction and Development) Mezinárodním měnovém fondu (IMF – International Monetary Fund), Světové obchodní organizaci (WTO – World Trade Organization) či Světové celní organizaci (WCO – World Customs Organization). JAR samozřejmě patří mezi země Britského společenství národů (Commonwealth) a účastní se i mnoha regionálních seskupení, například Africké unie (AU- African Union), Jihoafrického rozvojového společenství (SADC – Southern African Development Community), Jihoafrické celní unie (SACU – South African Customs Union) a dalších.

5. 3. Nigérie

5. 3. 1. Ekonomická síla, ekonomická úroveň a ekonomický potenciál

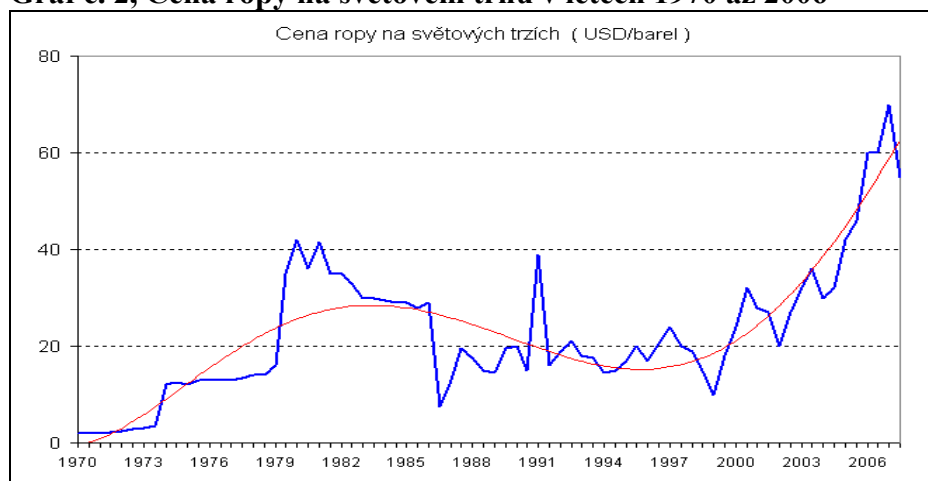
Nigérie je federace s nejčetnější a etnicky nejrozmanitější populací na kontinentě. Je obývána více než dvěma sty etnických skupin s různou kulturou a náboženstvím. Do roku 1960, kdy získala nezávislost, byla britským dominiem. Nabytá svoboda, od níž obyvatelstvo bláhově očekávalo rapidní hospodářský růst, však dlouho nepřinášela své ovoce. Ekonomický růst brzdila nestabilní politická situace vycházející z etnické rozmanitosti. Neschopnost společné dohody příslušníků různých kmenů (a asi také touha mocných po ziscích z ropy vyvrcholila v roce 1967 v občanskou válku trvající dva a půl roku. Střídání dlouhých období umírněných i diktátorských vojenských režimů s civilními vládami krátkého trvání neumožňovalo efektivní využití nerostného, zejména ropného bohatství. Země se značně zadlužila. Zatím a doufejme, že i nadále poslední vojenská vláda předala moc civilistům v roce 1999. V současnosti si Nigérie vede relativně dobře, do dubna roku 2006 se čestně dokázala prakticky oprostít od svého zahraničního dluhu. Dnes má tedy příležitost začít s téměř čistým štítem a zahájit etapu slunnější části své existence.

Nigérie je druhým ekonomicky nejsilnějším africkým státem. V roce 2005 vytvořila HDP ve výši 98,951 miliard US\$, což představuje téměř šestnáctiprocentní podíl na tvorbě hodnoty tohoto ekonomického ukazatele pro celou subsaharskou Afriku, která v roce 2005 dosáhla úrovně 621,9 bilionů US\$ (příloha 2). Na celkovém exportu subsaharské Afriky se podílela více než jednadvaceti procenty (tabulka č 1).

Meziroční nárůst HDP v letech 2004 až 2005 vykázal hodnotu 6,9%, čímž Nigérie předčila i Jihoafrickou republiku. Několik států subsaharské Afriky však v tomto období vykázalo ještě vyšší tempo hospodářského růstu, týká se to ale hlavně zemí, jejichž ekonomika značně zaostává vlivem dlouhých válek, které je v relativně nedávné minulosti postihly, a přetrvávající nestabilní politické situace a u nichž je tedy každý pokrok pochopitelně evidentnější (příloha 2).

Ekonomická síla Nigérie spočívá především v jejích surovinových zásobách a kapacitách pracovních sil. Většinový podíl příjmů státu zajišťuje těžba nerostných surovin, zejména ropy. Nigérie patří k jejím nejvýznamnějším světovým vývozcům, je členem Organizace států vyvážejících ropu (OPEC). V současnosti, kdy se světové ceny ropy pohybují v delším časovém horizontu hodně vysoko a nepředpokládá se jejich významný pokles a kdy se Nigerijská federativní republika dokázala dobře vypořádat se svým zahraničním dluhem, rostou předpoklady příznivého vývoje jejího hospodářství.

Graf č. 2, Cena ropy na světovém trhu v letech 1970 až 2006

Cena ropy na světových trzích; Zdroj: EIA, WTRG

Zdroj: Internetový portál Euroekonom

Nigérie je domovem více než sedmnácti procent obyvatel subsaharské Afriky, přestože na její rozloze se podílí jen necelými čtyřmi procenty. Je nejlidnatější zemí celého kontinentu, oplývá tedy notným potenciálem pracovních sil. Hrozba nemoci AIDS je tu také značná, v roce 2005 žilo v zemi dle odhadů organizace UNAIDS 3,9% jejích občanů mezi patnácti a čtyřiceti devíti lety infikovaných virem HIV. Toto číslo je v porovnání se světem příliš vysoké, ale z hlediska srovnání zemí subsaharské Afriky odpovídá dokonce podprůměru (příloha 4, 5).

Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva na celkové populaci tvořil v roce 2005 40% (tabulka č. 3).

Z hlediska ekonomické úrovně se situace státu nezdá být tak příhodná. Indikátor hrubého národního příjmu na obyvatele (Gross national income per capita) v roce 2005 vykázal výši 560 US\$, což představuje hluboký světový podprůměr, ale i mírně podprůměrnou hodnotu v rámci subsaharské Afriky (příloha 2). Tato hodnota je samozřejmě negativně ovlivněna vysokým počtem obyvatel státu, v roce 2005 zde žilo 131,5 milionu lidí. Dle metodiky výpočtu a porovnání ekonomických ukazatelů užívaných Světovou bankou patří Nigérie mezi země s nízkým hrubým příjmem připadajícím na jednoho jejího obyvatele.

5. 3. 2. Odvětvová struktura

Nigérie je nejrozvinutějším státem západní Afriky a druhou africkou nejbohatší zemí. Po dlouhodobější hospodářské stagnaci nastalo její ekonomické oživení. Hospodářství je z velké části zaměřeno především na těžbu nerostných surovin, zvláště ropy, která zemi přináší podstatné zisky využívané k dalšímu rozvoji. Země potřebuje pokrok hlavně v zemědělství, jenž je nutným předpokladem pro uživení obyvatel tak hustě zalidněného státu, jakým Nigérie je. Hustota zalidnění dosahuje hodnoty více než 142 obyvatel na km², což je na rozvojovou zemi mnoho z hlediska obživy lidí (příloha 1).

Zemědělství, lesnictví a rybolov

Nigerijské zemědělství zaznamenalo od roku 1960, kdy země nabyla nezávislosti, úpadek. Podepsali se na tom zejména politická nestabilita, pogromy následované velkými přesuny obyvatel, občanská válka a opojení z těžby ropy. Přestože Nigérie byla před získáním nezávislosti největším africkým exportérem potravin, dospěla nakonec až k nutnosti spoustu potravin dovážet.

Tabulka č. 12, Nigerijský zahraniční obchod se zemědělskými komoditami

Celkový dovoz a vývoz zemědělských produktů v základních cenách (1000 US\$)			
Rok	Dovoz	Vývoz	Saldo
1961	213 701,90	1 037 657,00	823 955,10
1971	295 490,20	710 077,90	414 587,70
1981	1 021 244,00	323 246,60	-697 997,40
1991	551 620,40	251 494,10	-300 126,30
2000	1 163 275,00	415 183,10	-748 091,90
2001	1 619 946,00	384 110,80	-1 235 835,20
2002	1 569 115,00	411 859,40	-1 157 255,60
2003	1 463 839,00	386 172,20	-1 077 666,80
2004	1 545 120,00	394 229,70	- 1 150 890,30

Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

Dnes se vláda snaží podporovat a modernizovat zemědělskou výrobu, aby zajistila dostatek potravin pro četné obyvatelstvo a minimalizovala závislost na jejich dovozu. Přes veškerou snahu je to však relativně pomalý proces.

V roce 2005 zaměstnával sektor zemědělství téměř 30% ekonomicky aktivního obyvatelstva (tabulka č. 5). Tento podíl vykazuje dlouhodobě mírný pokles. Na venkově žilo podle údajů Světové banky pro rok 2005 skoro 50% celkové populace (tabulka č. 16).

Zemědělství má v Nigérii příznivé přírodní podmínky, vlhké a teplé počasí umožňuje několik sklizní do roka. I zemědělský půdní fond je značný, zemědělská půda v roce 2003 zaujímal více než 78% rozlohy státu. Mírně převažují louky a pastviny tvořící přes 42 % celkového půdního fondu, na ornou půdu připadá 33 % rozlohy země. Zornění dosahující hodnoty 42% je na Africký stát výborné (tabulka č. 6). Velkou výhodou Nigérie je i dostatek vodních zdrojů pro zavlažování polí. V roce 2003 však podíl zavlažované půdy na orné představoval jen necelé 1% (tabulka č. 7).

Hlavními exportními zemědělskými produkty jsou kakaové boby a kaučuk. Tyto komodity jsou získávány zvláště na lesnatém jihu země. Na východě převládá pěstování palmy olejné. Vyváží se rovněž arašídový olej či kešu oříšky. Pro domácí potřebu se pěstuje kasava, jamy, proso, rýže, sorgo, na severu kukuřice a bavlník, na jihu cukrová třtina a některé další plodiny.

Pastviny převládají spíše na severu, nejrozšířenější je chov koz a ovcí.

Poměrně rozvinuté je odvětví mořského lovu ryb, avšak část lovu ryb připadá i na řeky a Čadské jezero. To však stále více poznamenává dlouhodobé vysychání.

Průmysl

Většina nigerijského průmyslu se odvíjí od dobývání nerostných surovin či zemědělské produkce, tedy primárního hospodářského sektoru. Země oplývá velikými zásobami ropy, kterou exportuje již od roku 1962. Dle informací poskytovaných serverem www.export.cz by měly dosud zjištěné nigerijské ropné rezervy při současné výši těžby vystačit na ještě dalších více než padesát let. V posledních letech však těžba ropy hodně poklesla vlivem rostoucích nepokojů v oblasti delty Nigeru, hlavní oblasti jejího dobývání. Od konce roku 2005 zde došlo i přes snahu vlády zklidnit vyostřující se situaci k mnoha agresím proti zahraničním těžbařským společnostem, které přerostly až v ničení jejich zařízení, únosy zaměstnanců a krvavé potyčky útočících gangů. Naleziště ropy jsou často sdružena s ložisky zemního plynu, jenž je ale mnohdy bez užitku spalován z důvodů nedostatečné kapacity zařízení pro jeho zkapalňování. Toto plýtvání značně přispívá i ke znečišťování životního prostředí, které vede stejně jako malý podíl na zisku z těžby ropy k nespokojenosti obyvatel a bouřím. Avšak podle informací z českého velvyslanectví v Nigérii jsou už stavěny nové aparáty pro možnost zkapalnění a další těžbu zemního plynu. Jeho efektivnější využití je jednou z priorit současné nigerijské vlády. Relativně velké jsou rovněž zásoby minerálů jako například žuly, vápence, mramoru, zlata a drahých kamenů, uhlí, rud železa, cínu, olova a vzácných kovů jako niob nebo tantal soustředěné hlavně v oblasti Středního pásu. Těžba pevných nerostů vzrůstá, ovšem efektivní využívání jejich zdrojů dosud nebylo příliš rozvinuto.

V energetickém průmyslu převažují tepelné elektrárny spalující ropu, zemní plyn či uhlí z domácích zdrojů, ale využíván je rovněž hydroenergetický potenciál řeky

Nigeru. Jadernou elektrárnu Nigérie zatím nemá. Produkce energie, která v roce 2005 vykazala hodnotu 20 224 milion kWh, je silně nedostačující (tabulka č. 9). Vláda se snaží tento nepříznivý stav řešit nemalými investicemi a například také tím, že nové licence k těžbě ropy uděluje jen investorům zavazujícím se k vybudování zdroje elektřiny.

Zpracovatelský průmysl má prozatím poměrně slabé postavení. Mezi odvětvími těžkého průmyslu dominují sektory zaměřené na zpracování ropy, tedy především petrochemie a chemický průmysl produkující hlavně pohonné hmoty, hnojiva a chemikálie. Přestože stát vlastní čtyři velké rafinerie, je nucen dle Souhrnné teritoriální informace Nigérie z 2. června 2007 přes 70% pohonných hmot dovážet. Dále se rozvíjí hutnictví, především metalurgie oceli, montáž automobilů a produkce dřeva, cementu a dalších stavebních hmot.

Lehkému průmyslu vládne potravinářství zaměřené na produkci mlékárenských, masných a mlýnských výrobků, nápojů, pekárny, pivovary a cukrovary, zpracování tabáku, produkce kaučuku a palmového oleje. Následuje textilní, obuvnický, gumárenský a kožedělný průmysl, výroba papíru a celulózy nebo polygrafie. Začíná se rozvíjet i elektrotechnika zaměřená na montáž jednoduchých spotřebičů. Rozsah zpracovatelského průmyslu v Nigérii je ovšem poměrně malý.

Převaha primárního sektoru je patrná už z ukazatelů podílu zahraničního obchodu na tvorbě HDP, který v roce 2005 dosáhl hodnoty 88% (tabulka č. 1). Většinou se vyváží suroviny, polotovary nebo výrobky s nízkou přidanou hodnotou, naopak v dovozu plně převládají finální produkty. Vysoký export je důvodem kladného salda zahraničního obchodu, které v roce 2005 vykazalo dle údajů Světové banky hodnotu 21 855 milionů US\$ (tabulka č. 1). Zastupitelský úřad ČR v Abuji zjevně užívá trochu jinou metodiku zjišťování hodnot exportu a importu, a proto dospěl k mírně odlišným hodnotám, z nichž je však rovněž patrné kladné saldo zahraničního obchodu a jeho rostoucí trend. Uvádí také informaci, že nigerijský vývoz neropného zboží v roce 2006 dosáhl vzhledem k celkovému vývozu pouhých 662,222 milionů US\$.

Tabulka č. 13, Zahraniční obchod Nigérie v letech 2002 až 2006

Bilance zahraničního obchodu (miliard US\$)					
	2002	2003	2004	2005	2006
Vývoz	18,90	19,10	33,98	52,16	59,06
Dovoz	17,60	14,90	17,14	25,95	25,10
Obrat	35,50	34,00	51,12	78,11	84,16
Saldo	1,30	4,20	16,48	27,12	33,96

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace Nigérie, zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Abuji ke dni 2. června 2007

Terciální sektor rovněž není příliš rozvinutý. Nigérie by podle mého názoru mohla být významnou destinací mnoha turistů, avšak nestabilní politická situace znemožnila i rozmach cestovního ruchu. České velvyslanectví v Nigérii ovšem pochválilo bankovní sektor, který od konce roku 2005 zaznamenal upevnění vlivem reformy vedené centrální bankou, jenž vyloučila ze hry slabé banky odebráním licence.

Nekvalitní a řídká dopravní síť také dosti komplikuje ekonomický rozvoj země. Železniční síť je tvořena zastaralými úzkorozchodnými tratěmi a nutně potřebuje obnovu. Do popředí se dostala spíše rozvíjející se silniční doprava, která však ještě také vyžaduje značné zkvalitnění. Síť silnic je řídká a valnou většinu komunikací tvoří nezpevněné cesty. Na tisíc obyvatel připadlo v roce 2005 pouze sedmnáct osobních automobilů (tabulka č. 11).

Lodní transport by v Nigérii měl vhodné podmínky, velká část řek Nigeru, Benue a jejich přítoků je splavná, ale nedochází k plnému využití potenciálu říční přepravy. Pokrok zaznamenává letecká doprava, země disponuje pěti mezinárodními letišti v Lagosu, Kanu, Abuji, Port Harcourtu a Calabaru. Získat licenci pro mezinárodní transport se v současnosti snaží i dvě další letiště.

Přestože telekomunikační síť v posledních letech dosahuje zlepšení zejména v rámci mobilního pokrytí, zůstává i nadále nedostačující. Síť pevných linek spravovaná státem je poruchová, její současné možnosti naprosto nedosahují potřebné kapacity. V roce 2005 jen sto padesát jedna obyvatel z tisíce vlastnilo mobilní telefon či pevnou telefonní přípojku (tabulka č. 11).

5. 3. 3. Integrace

Nigérie je stejně jako JAR členem Commonwealthu, Spojených národů, Světové banky, Mezinárodního měnového fondu nebo Světové obchodní organizace. Obrovský význam má pro ni účast v Organizaci zemí vyvážejících ropu (OPEC – Organization of Petroleum-Exporting Countries). Patří také mezi státy Ekonomického společenství západoafrických zemí (ECOWAS – Economic Community of West African States), Africké rozvojové banky (ADB – African Development Bank) a spousty dalších seskupení.

5. 4. Keňa

5. 4. 1. Ekonomická síla, ekonomická úroveň a ekonomický potenciál

Přestože prvními evropskými usedlíky na území dnešní Keni byli v 15. století Portugalci, stali se jen jejími návštěvníky. V roce 1920 byla Keňa prohlášena Britskou kolonií. V 50. letech došlo k povstání nacionalistické kikujské organizace Mau Mau. Situace se stabilizovala až po roce 1963, kdy země nabyla nezávislosti. První prezident Kenyatta vládl celých čtrnáct let, politická strana, jíž předsedal, se postupně stala jedinou vládnoucí stranou. Z ekonomického hlediska však země v tomto období značně prosperovala a vykazovala dobré předpoklady hospodářského rozvoje. V osmdesátých letech ale vlivem sucha a rychlého nárůstu obyvatel došlo ke zhoršování ekonomické situace, které vedlo až k úpadku hospodářství. Postupem času byla vytvořena parlamentní demokracie, současná vláda už však neoplývá přílišnou stabilitou a zatím nedokázala zemi dovést k rapidnějšímu ekonomickému růstu.

Keňa leží ve východní části Afriky, která je řazena k nejzaostalejším regionům světa, lze ji však považovat za nejrozvinutější zemi pevninské části této oblasti. V roce 2005 vytvořila HDP ve výši 18,730 miliard US\$. Země je domovem 4,6% subsaharské populace, zaujímá 2,4% rozlohy subsaharské Afriky a na tvorbě jejího HDP se podílí třemi procenty. Abychom Keňu vyzdvihli na slunnější pozici, je vhodnější ji srovnat se státy regionu východní Afriky, kam řadíme ještě Mosambik, Ugandu, Tanzanii a často

také ostrovní státy Madagaskar a Mauricius a souostroví republiky Seychely a Komory. Vyloučíme-li vliv ostrovních států a budeme-li brát v úvahu pouze pevninské země východní Afriky, podílela se Keňa na tvorbě HDP definované oblasti v roce 2005 více než čtyřiceti procenty, byť zaujímá jen 22% její rozlohy.

Také tempem meziročního růstu HDP v letech 2004/2005 předstihla země světový průměr vykazující v daném období hodnotu 3,5% a o jedinou desetinku převýšila i tempo růstu HDP v subsaharské Africe (příloha 1, 2). Avšak ještě v nedávných letech tento indikátor vykazoval značně nepříznivé hodnoty.

Tabulka č. 14, Roční tempo růstu HDP v Keni v letech 2000 až 2005

Růst HDP v Keni v letech 2000 až 2005 (%) (dle SB/Central Bureau of Statistics)					
2000	2001	2002	2003	2004	2005
0,6	4,4	0,4	1,8	4,9	5,8

Zdroj: Souhrnná teritoriální informace o Keni

Toto zlepšení mohlo být alespoň z malé části ovlivněno i keňským pokrokem v boji proti AIDS. Podíl Keňanů ve věku 15 až 49 let nakažených virem HIV v roce 2005 představovala hodnota 6,1%, což přesně odpovídá průměrné úrovni tohoto ukazatele v subsaharské Africe v uvedeném roce (příloha 4, 5). Pandemie tu však dle organizace UNAIDS již dosáhla svého vrcholu a je dokonce patrný náznak poklesu rozšíření viru HIV.

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo tvořilo v roce 2004 skoro 53% populace státu, což představuje zhruba čtyřprocentní přesažení světového průměru a více než desetiprocentní překročení průměrné hodnoty tohoto ukazatele v subsaharské Africe za uvedené období (tabulka č. 3).

Dle úrovně hrubého národního příjmu na obyvatele (Gross national income per capita) nabývajících v roce 2005 výše 540 US\$ řadí Světová banka Keňu ke státům s nízkým hrubým příjmem na jednoho obyvatele. Příjem je silně podprůměrný ve srovnání se světem, ale zaostává i z hlediska komparace zemí subsaharské Afriky. Ekonomická úroveň státu je tedy poměrně nízká (příloha č. 2).

5. 4. 2. Odvětvová struktura

Keňa je zemědělským státem s rozvíjejícím se zpracovatelským průmyslem a významným terciálním sektorem zaměřeným hlavně na cestovní ruch.

Tabulka č. 15, Podíl vybraných odvětví na tvorbě HDP a tempo růstu tohoto podílu

	Podíl na celkovém HDP v roce 2004	meziroční změna tohoto podílu (%)		
		2002	2003	2004
Zemědělství	24,2	0,4	2,4	1,4
Doprava a spoje	10,3	6,8	4,9	9,7
Obchod	10,1	-2,3	1,2	9,5
Malovýroba	9,9	0,6	4,9	4,1
Finanční služby	3,8	-1,8	1,7	1,5
Stavebnictví	3,6	-2,6	1,7	3,5
Služby hotelů a restaurací	1,1	4,7	-20,3	15,1
Vládní služby	14,8	0	2,6	1,8

Zdroj: Country profile 2005 Kenya

Zemědělství, lesnictví a rybolov

Agrární sektor má v zemi velmi důležitou úlohu, zemědělství se v roce 2004 podílelo na tvorbě HDP více než čtyřicetiprocenty. V roce 2005 poskytovalo práci více než sedmdesáti třem procentům ekonomicky aktivního obyvatelstva (tabulka č. 5). Tento vysoký stav odpovídá procentu obyvatel žijících na venkově, které je rovněž velké. Urbanizace v roce 2005 dosáhla hodnoty pouhých 21%, což je hodně málo ve srovnání se světovým průměrem, ale i s průměrnou hodnotou urbanizace v subsaharské Africe. Většina lidí pracujících v zemědělství si takto zajišťuje pouze vlastní obživu a pokud produkují i komodity k obchodním účelům, jde zejména o malovýrobu.

Tabulka č. 16, Proces urbanizace ve vybraných zemích v roce 2005

Rok 2005	Svět	Subsaharská Afrika	JAR	Keňa	Nigérie	ČR
Podíl urbanizované na celkové populaci (%)	49	35	59	21	48	74
Roční tempo růstu urbanizované populace (%)	2	3,6	1,9	3,3	4	0,1

Zdroj: Světová banka

Zemědělská půda zabírala v roce 2003 přes 45% celkové rozlohy Keni, tedy bezmála polovinu. Orné půdy je málo, zornění necelých 18% odpovídá průměrnému stavu tohoto ukazatele ve státech subsaharské Afriky v daném období,

který činil 17%. Více než třetinu rozlohy země zaujímají pastviny (tabulka č. 6). Podíl zavlažované půdy na orné tvořil v roce 2003 zdaleka nedostačující 2,2% (tabulka č. 7).

V rostlinné výrobě země vyniká především pěstování čajovníků a kávovníků na rozsáhlých plantážích. Keňa je jedním z největších světových exportérů čaje. Pro vývoz se však pěstují také ovoce, zejména ananas a banány, zelenina, sisal a v poslední době i květiny. Cukrová třtina, maniok a obdobné hliznaté plodiny, obiloviny, zejména kukuřice a ječmen jsou pěstovány spíše pro domácí spotřebu. Podstatný je i chov dobytka, nejčastěji skotu, ovcí a koz. Značný význam má také rybolov, hlavně lov sladkovodních ryb.

Tropické rovníkové podnebí je hodně ovlivňováno nadmořskou výškou, celá oblast Somálského poloostrova a území Keni patří k nejsušším místům na světě. Závislost na klimatických podmínkách způsobuje mnohdy velké výkyvy produkce, což se samozřejmě projevuje i v agrárním zahraničním obchodu.

Tabulka č. 17, Agrární zahraniční obchod Keni ve vybraných letech

Agrární zahraniční obchod (1 000 US\$)			
	Export	Import	Saldo
1961	431 184,40	81 746,95	349 437,45
1971	564 398,20	89 957,58	474 440,62
1981	634 376,80	87 810,82	546 565,98
1991	817 652,30	161 779,80	817 652,30
1992	1 579 476,00	305 219,00	1 274 257,00
1993	1 626 420,00	236 529,40	1 389 890,60
1994	1 432 241,00	495 483,80	936 757,20
1995	1 275 426,00	191 640,60	1 083 785,40
1996	1 468 549,00	248 253,40	1 220 295,60
1997	900 864,20	549 754,90	351 109,30
1998	976 437,40	404 714,30	571 723,10
1999	929 535,00	318 942,00	610 593,00
2000	835 791,10	465 485,80	370 305,30
2001	871 773,30	523 137,10	348 636,20
2002	593 866,00	361 231,10	232 634,90
2003	1 172 060,00	388 755,40	783 304,60
2004	1 022 193,00	379 286,30	642 906,70

Zdroj: FAOSTAT | © FAO Statistics Division 2007 | 03 June 2007

Dlouhá období sucha přicházející v cyklu přibližně čtyřech až pěti let střídaná prudkými dešti vedoucími mnohdy k záplavám často napomáhají šíření hladomoru. Poslední perioda velkého sucha nastala koncem roku 2005. Jeho nápor bývá nejintenzivnější především na severu země.

Průmysl a služby

Průmysl v Keni je málo rozvinutý, pokroky přichází zvolna. Po získání nezávislosti v roce 1963 dosahoval průmyslový sektor vysokého růstu, ale od začátku osmdesátých let došlo k jeho výraznému zpomalení, které dosud nebylo v řadě odvětví prolomeno. Velká část podniků je plně nebo zčásti v rukou státu, jejich hospodaření často není příliš efektivní.

Země postrádá dobrou surovinovou základnu, nerostné zdroje jsou nepatrné. Nejrozšířenějším se stalo dobývání sody, vápence, soli, fluoritu a magnezitu. V malém rozsahu se těží i zlato a niob.

Výroba elektrické energie je malá. Ze sedmdesáti pěti procent se na její tvorbě podílí vodní elektrárny, 10% produkce připadá na tepelné elektrárny, od roku 1989 se využívá i geotermálních zdrojů energie. Produkce elektřiny dosáhla v roce 2005 hodnoty 5 568 kWh, což je o více než 1000 kWh méně než představoval v uvedeném období africký průměr tohoto ukazatele (tabulka č. 9).

Zpracovatelský průmysl roste jen velmi pomalu. V těžkém průmyslu dominuje výroba cementu a odvětví zaměřená na zpracování ropy. Mezi lehkými průmyslovými obory se vláda do konce osmdesátých let snažila podpořit především potravinářský, textilní a kožedělný průmysl, produkci papíru a polygrafii a maximálně snížit závislost na dovozu produktů uvedených odvětví. Tento postup byl později změněn v preferenci a podporu vývozu, což se ukázalo být neúčinné. Většina průmyslové výroby je koncentrována v Nairobi, Mombase a jejich okolí.

Je nutné poznamenat, že nejen růst zemědělské produkce, nýbrž i rozmach průmyslu je do značné míry bržděn klimatickými poměry. Katastrofální sucha a následné záplavy zemi ekonomicky velmi vyčerpávají.

Pozitivních výsledků dosahuje terciální sektor. Jeho tažným odvětvím je výrazně rostoucí oblast cestovního ruchu. Podíl služeb hotelových a restauračních zařízení na tvorbě HDP představoval v roce 2004 pouze 1,1%, do služeb cestovního ruchu lze ovšem zařadit také několik dalších sektorů, zejména dopravu a spoje, jejichž podíl na tvorbě HDP přesáhl v daném roce 10% (tabulka č. 15). Většina příchozích turistů směřuje do národních parků nebo pobřežních regionů. Značný podíl ve výši téměř patnácti procent tvorby HDP měly v roce 2004 i vládní služby.

Tabulka č. 18, Počet turistů příchozích do Keni v letech 2002 až 2005

Rok	Celkový počet turistů
2002	495 751
2003	547 314
2004	662 832
2005	260 245*

* údaj se vztahuje pouze na období leden-duben

Zdroj: Country profile 2005 Kenya

Infrastrukturní síť státu je příliš zaostalá a zchátralá. Většinu silnic lze charakterizovat jako nezpevněné cesty plné výmolů, velká část vybudovaných pozemních komunikací potřebuje akutní opravy. V roce 2005 připadlo na tisíc Keňanů žalostných devět osobních automobilů (tabulka č. 11). Obdobný je i stav železnic provozovaných státním podnikem Kenya Railways. Vláda se situaci snaží zlepšit vstupem zahraničního investora, jihoafrické Sheltam Railways.

Nejvýznamnějším přístavem je Mombasa. Letecká doprava se v souvislosti s turistickým ruchem relativně rychle rozvíjí. Keňa má tři mezinárodní letiště (v Nairobi, Mombase a Eldoretu). Jsou provozována státním podnikem Kenya Airways, který se zapojuje do mezinárodní spolupráce s dalšími významnými světovými leteckými společnostmi.

Stejně jako dopravní je i síť spojů v Keni nedostačující. Telekomunikacím vládou mobilní telefony, síť pevných telefonních linek nízké úrovně je opět zajišťována státem. Počtem 143 pevných nebo mobilních telefonů na tisíc obyvatel

v roce 2005 Keňa dokonce o jeden kus přesáhla průměrnou hodnotu tohoto ukazatele v subsaharské Africe (tabulka č. 11), rozvoj sítě mobilních operátorů vykazuje poměrně dynamický vývoj.

5. 4. 3. Integrace

Také Keňa je členem Organizace spojených národů, Světové banky, Mezinárodního měnového fondu a stejně jako JAR a Nigérie i Commonwealthu. Z regionálních uskupení patří mezi státy Africké unie, East African Community, Common Market for Eastern and Southern Africa a dalších seskupení. Regionální integrace afrických států je však složitou záležitostí. Většina těchto zemí není dostatečně rozvinuta, aby mohly společně bez přispění jiných států vytvářet efektivně fungující a stálá obchodní, zdravotnická či jiná sdružení.

6. Závěr

Tématem mé bakalářské práce byla subsaharská Afrika ve světovém hospodářství. Její ekonomická a sociální situace je často předkládána unáhleně a povrchně jako neutěšená a bezvýhodná. Většina nezasvěcených lidí dojde pouze k závěru, že Africe je třeba hodně pomoci, ale jak nedokáží definovat.

Nelze to shrnout v několika větách, avšak myslím si, že příčiny je nutno hledat v lidem blízké historii. Nepříznivé a tvrdé životní podmínky, které se vyskytly v mnoha oblastech Afriky, vedly k řídkému osídlení kontinentu i národní a kulturní rozmanitosti Afričanů. V důsledku této nejednoty a nesoudržnosti nedokázali následně uhájit své pozice vůči kolonizátorům, jenž často lačně dobývali a využívali afrických zdrojů na úkor rozvoje domácích ekonomik. Je však nutno podotknout, že důsledky kolonizace také nelze označit pouze za negativní, neboť v mnoha zemích urychlila hospodářský pokrok. Situace v koloniích úzce závisela zejména na jejich potencionálních zdrojích a také na mentalitě a postupu kolonizátorů, což je patrné, srovnáme-li například vývoj britských a portugalských držav. Cesta k nezávislosti také nebyla snadná a následky svobody mnohdy přinesly zklamání. Rovné linie hranic stanovených kolonizátory nerespektovaly etnickou příslušnost obyvatel, rozdělování jednotlivých národů a na

druhé straně koexistence rozmanitých skupin vedla často k neshodám a násilí. Politická nestabilita zdržovala a v mnoha zemích stále ještě značně zpomaluje hospodářský rozmach.

Mnoho afrických států oplývá velkým nerostným bohatstvím, některé sice nemají takové zásoby surovin, ale mohly by čerpat svůj potenciál v jiných oblastech, vždyť Afrika je například tolik atraktivní destinací pro spoustu turistů. K rozvoji sekundárních a terciálních ekonomických odvětví je však prvotně potřeba zdrojů, které lze získat buď z pokročilého zemědělství, pro něž mnoho afrických zemí nemá dostatečně vhodné podmínky, nebo s přispěním a podporou jiných států ochotných pomoci. Je nezbytné, aby v tomto směru všichni táhli za jeden konec provazu. Afričané by měli pokračovat v cestě ke shodě a vzájemné toleranci, která pak umožňuje využití ostatního potenciálu. Spolupracující státy by však své přispění měly také orientovat správným směrem. Je třeba Afriku stavět na vlastní nohy a pomáhat jí v osamostatnění se a v cestě ke skutečné, nejen oné formální politické nezávislosti. Bohužel snahy některých donorů dnes vedou pouze k dotování a „lepení“ jejích bolestí, čímž jí mohou někdy i ublížit. Příkladem by mohlo být bezúplatné dovážení přebytkových potravin z rozvinutých zemí do chudých států. Úmysl je jistě dobrý, vhodnější by však bylo věnovat prostředky na vybudování vlastní produkční a tržní sítě, jejíž rozvoj je bezplatným rozdáváním potravin domácímu obyvatelstvu spíše poškozován. Navíc na zahraniční pomoc nelze samozřejmě spoléhat. Byť se hodně států angažuje ve spoustě humanitárních a rozvojových programů, je toto úsilí stále nedostačující.

Jihoafrická republika už vykročila správným směrem, její vývoj byl díky odlišným podmínkám, zejména obrovskému nerostnému bohatství veden podstatně rychleji, než tomu bylo a je u ostatních zemí subsaharské Afriky. Právě proto ji dnes můžeme řadit k rozvinutým zemím.

Nigérii je sice zatím stále přisuzován statut rozvojového státu, ale nabyla jsem přesvědčení, že má reálné možnosti pokročit dále. Tuto cestu jí značně usnadňují zásoby ropy, přesto je však potřeba je využívat rozumným způsobem a takto zadržené zisky investovat do stěžejních a základních odvětví či odvětví s vysokými potencionálními možnostmi.

Keňa pořád bojuje. Jejím největším nepřítelem jsou patrně klimatické podmínky. Střídání obrovských such a záplav zemí značně ekonomicky vyčerpává, poškozují

nejen zemědělství, ale i ostatní odvětví a nezůstávají pak prostředky pro obnovu, natož na rozvoj. Ale i v Keni je vidět pokrok. Zaměřila se hodně na turistický ruch, který se pro ni zdá být pravou oblastí. Má však před sebou stejně jako téměř všechny africké státy ještě mnoho práce.

Na závěr bych chtěla dodat, že mi tvorba této práce přinesla spoustu nových a významných poznatků, značně usměrnila můj dříve zřejmě hodně zkreslený pohled na subsaharskou Afriku a zodpověděla mnoho otázek.

7. Seznam literatury

Iiffe, John. Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu. Přel. Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 375 s. ISBN 80-7021-468-6

Klíma, Vladimír. Nigérie. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2003. 145 s. ISBN 80-7277-199-X

Zimák, Alexandr. Jihoafrická republika. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2003. 116 s. ISBN 80-7277-184-1

Gardner, Philip, Scott, Allan, Scott, Michael Rohan a Shackleton Andrew. Zeměpis světa. Praha: Columbus, 1995. 512 s. ISBN 80-7176-022-6

Anděl, Jiří, Mařeš, Roman. „Starý svět“ Asie a Afrika. 1 vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 399 s. ISBN 80-7182-085-7

Ottova encyklopedie A-Ž. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. 1144 s. ISBN 80-7360-014-5

Annex 2: HIV and AIDS Estimates and Data, 2005 and 2003. 2006 Report on the Global Aids Epidemic. Geneva: Joint United Nations Programm on HIV/Aids (UNAIDS) 2006. 540 p. ISBN 92 9173511 6

http://data.unaids.org/Global-Reports/Toronto-2006/Global%20Report/ENGLISH/GlobalReport/annex2_eng.pdf. 23. května 2007

FAO Statistical Yearbook 2004. Rome: Chief Publishing Management Service, Information Divison, FAO. Vialle delle Terme di Caracalla, 00100 Rome, Italy 2004. 318 p. ISBN 92-5-005151-4, ISSN 1812-0571

<http://faostat.fao.org/site/497/default.aspx>

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20415471~menuPK:1192714~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html>

http://www.export.cz/index.asp?p=detail&source=https://xml.czechtrade.cz/xml_businesinfo/vrat_souhrnna_teritorialni_informace_detail_skupina_4?id_souhrnna_teritorialni_informace=8. 10. května 2007

http://www.export.cz/index.asp?p=detail&source=https://xml.czechtrade.cz/xml_businesinfo/vrat_souhrnna_teritorialni_informace_detail_skupina_3?id_souhrnna_teritorialni_informace=8. 10. května 2007

http://www.export.cz/index.asp?p=detail&source=https://xml.czechtrade.cz/xml_businesinfo/vrat__souhrnna_teritorialni_informace__detail__skupina_4?id_souhrnna_teritorialni_informace=300. 10. května 2007

http://www.export.cz/index.asp?p=detail&source=https://xml.czechtrade.cz/xml_businesinfo/vrat__souhrnna_teritorialni_informace__detail__skupina_3?id_souhrnna_teritorialni_informace=300. 10. května 2007

http://www.export.cz/index.asp?p=detail&source=https://xml.czechtrade.cz/xml_businesinfo/vrat__souhrnna_teritorialni_informace__detail__skupina_4?id_souhrnna_teritorialni_informace=52. 10. května 2007

http://www.export.cz/index.asp?p=detail&source=https://xml.czechtrade.cz/xml_businesinfo/vrat__souhrnna_teritorialni_informace__detail__skupina_3?id_souhrnna_teritorialni_informace=52. 10. května 2007

<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=85403>. 14. května 2007

<http://www.agronavigator.cz/attachments/JAR.pdf>. 20. května 2007

<http://services.czechtrade.cz/pdf/sti/nigerie-2007-06-02.pdf>. 20. května 2007

<http://www.euroekonom.cz/grafy-html/cena%20ropy.html>. 15. května 2007

8. Přílohy

Příloha č. 1, Vybrané populační ukazatele a rozloha států subsaharské Afriky a dalších vybraných zemí pro rok 2005

Stav pro rok 2005	Předpokládaná délka života (let)	Populace (milionů obyvatel)	Přirozený přírůstek obyvatel (% ročně)	Procento minimálně základně vzdělaných obyvatel	Rozloha (tisíc km ²)
Angola	41	15,9	2,9	-----	1246,7
Benin	55	8,4	3,1	78,2	112,6
Botswana	35	1,8	-0,2	83,4	581,7
Burkina Faso	48	13,2	3,1	45,2	274,0
Burundi	45	7,5	3,6	60,5	27,8
Čad	44	9,7	3,1	61,0	1284,0
Demokratická republika Kongo	4	57,5	3,0	-----	2344,9
Džibutsko	53	0,8	1,8	33,3	23,2
Eritrea	55	4,4	3,9	47,0	117,6
Etiopie	43	71,3	1,8	61,4	1104,3
Gabon	54	1,4	1,6	-----	267,7
Gambie	57	1,5	2,6	-----	11,3
Ghana	57	22,1	2,0	65,0	238,5
Guinea	54	9,4	2,2	65,5	245,9
Guinea-Bissau	45	1,6	3,0	-----	36,1
Jihoafrická republika	48	46,9	1,1	87,1	1219,1
Kamerun	46	16,3	1,8	-----	475,4
Kapverdy	71	0,5	2,3	90,1	4,0
Keňa	49	34,3	2,3	79,9	580,4
Komory	63	0,6	2,1	-----	2,2
Kongo	53	4,0	2,9	43,5	342,0
Lesotho	35	1,8	-0,2	86,7	30,4
Libérie	42	3,3	1,3	-----	111,4
Madagaskar	56	18,6	2,7	92,5	587,0
Malawi	41	12,9	2,2	94,5	118,5
Mali	49	13,5	3,0	50,9	1240,2
Mauricius	73	1,2	1,1	95,1	2,0
Mauritánie	54	3,1	2,9	72,2	1025,5
Mosambik	42	19,8	1,9	78,7	801,6
Namibie	47	2,0	1,1	72,2	824,3
Niger	45	14,0	3,3	39,9	1267,0
Nigérie	44	131,5	2,2	90,9	923,8
Pobřeží slonoviny	46	18,2	1,6	56,0	322,5
Rovníková Guinea	42	0,5	2,3	81,1	28,1
Rwanda	44	9,0	1,7	73,7	26,3
Senegal	56	11,7	2,4	76,2	196,7

Stav pro rok 2005	Předpokládaná délka života (let)	Populace (milionů obyvatel)	Přirozený přírůstek obyvatel (% ročně)	Procento minimálně základně vzdělaných obyvatel	Rozloha (tisíc km ²)
Seychely	73	0,1	1,0	96,4	0,5
Sierra Leone	41	5,5	3,5	-----	71,7
Somálsko	48	8,2	3,3	-----	637,7
Středoafriická republika	39	4	1,3	-----	623,0
Súdán	57	36,2	2,0	-----	2505,8
Svatý Tomáš a Princův ostrov	63	0,2	2,3	96,7	1,0
Svazijsko	41	1,1	1,0	80,0	17,4
Tanzanie	46	38,3	1,8	91,4	945,1
Togo	55	6,1	2,6	78,1	56,8
Uganda	50	28,8	3,5	-----	241,0
Zambie	38	11,7	1,6	88,9	752,6
Zimbabwe	37	13,0	0,6	81,9	390,8
Česká republika	76	10,2	0,3	-----	78,9
Evropská měnová unie	80	313,9	0,6	98,9	2526,5
USA	78	296,4	1,0	92,4	9632,0
Subsaharská Afrika	47	743,1	2,3	65,7	24265,1
Svět	68	6437,7	1,2	-----	133841,1

Zdroj: Světová banka

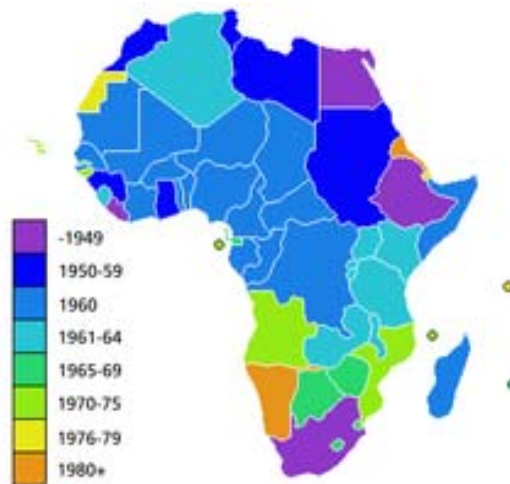
Příloha č. 2, Zvolené ekonomické ukazatele zemí subsaharské Afriky a dalších vybraných států pro rok 2005

Stav pro rok 2005	Zahraniční dluh (% GNI)	HDP(milionů US\$)	Tempo růstu HDP (%)	GNI per capita (US\$)
Angola	40,9	32 811	20,6	1410
Benin	43,5	4 287	3,9	510
Botswana	4,9	10 317	6,2	5590
Burkina Faso	39,6	5 171	4,8	400
Burundi	169,4	800	0,9	100
Čad	36,8	5 469	5,6	400
Demokratická republika Kongo	156,0	7 103	6,5	120
Džibutsko	54,7	709	3,2	1010
Eritrea	76,5	970	0,5	170
Etiopie	56,2	11 174	8,7	160
Gabon	53,7	8 055	2,2	5010
Gambie	150,7	461	5,0	290
Ghana	63,6	10 720	5,9	450
Guinea	100,2	3 289	3,3	420
Guinea-Bissau	239,6	301	3,5	180
Jihoafrická republika	13,1	239 543	4,9	4770
Kamerun	43,6	16 875	2,0	1000
Kapverdy	57,5	983	5,8	1930
Keňa	33,1	18 730	5,8	540
Komory	75,1	387	4,2	650
Kongo	150,8	5 091	9,2	950
Lesotho	38,9	1 450	1,2	950
Libérie	591,4	548	5,3	130
Madagaskar	69,6	5 040	4,6	290
Malawi	155,6	2 072	2,6	160
Mali	58,5	5 305	6,1	380
Mauricius	34,4	6 290	4,6	5250
Mauritánie	119,1	1 850	5,4	580
Mosambik	82,3	6 636	7,7	310
Namibie	-----	6 126	3,5	2990
Niger	58,1	3 405	4,5	240
Nigérie	25,6	98 951	6,9	560
Pobřeží slonoviny	68,7	16 344	1,8	870
Rovnicková Guinea	-----	3 231	10,0	-----
Rwanda	71,3	2 153	6,0	230
Senegal	46,9	8 238	5,1	700
Seychely	102,7	694	-2,3	8180
Sierra Leone	144,9	1 193	7,5	220
Somálsko	-----	-----	-----	-----
Středoafriická republika	74,3	1 369	2,2	350,0
Súdán	72,1	27 542	8,0	640
Svatý Tomáš a Princův ostrov	496,3	71	3,2	440

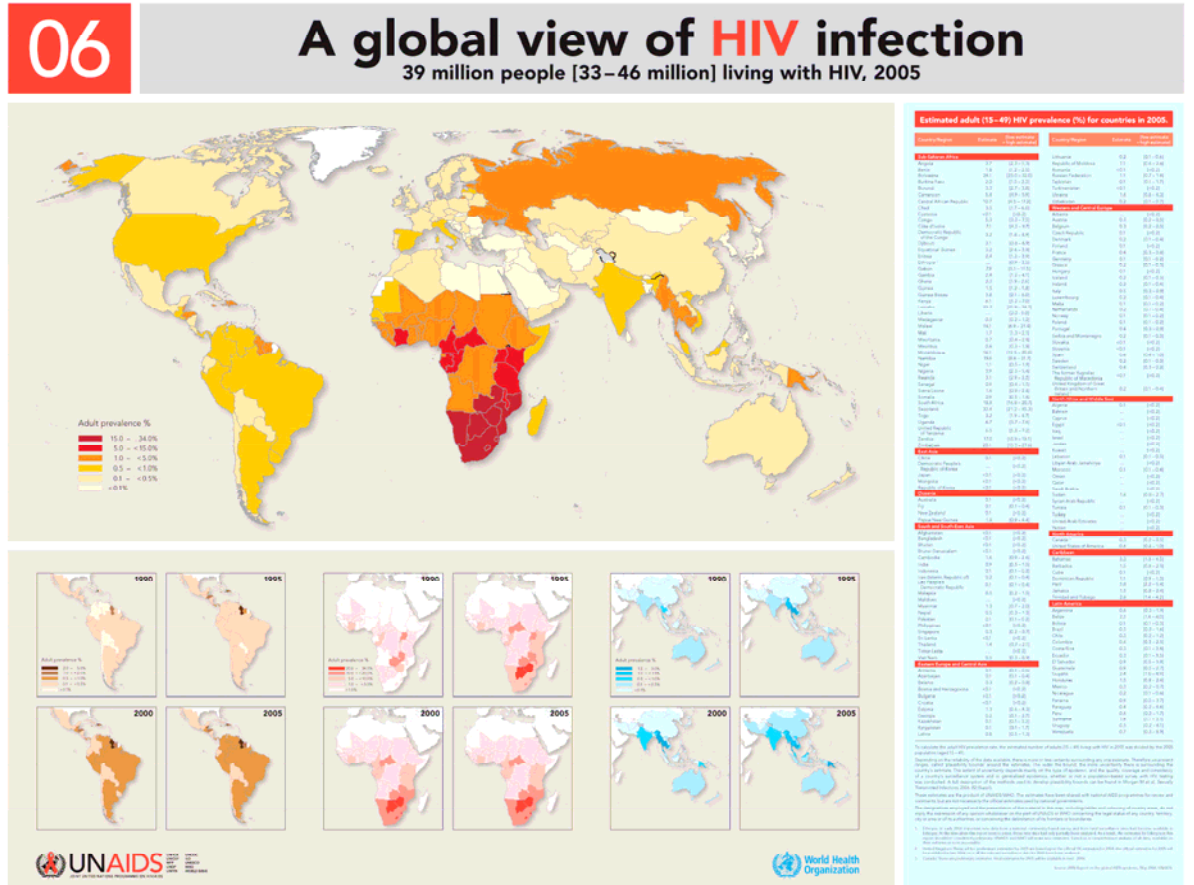
Stav pro rok 2005	Zahraniční dluh (% GNI)	HDP(milionů US\$)	Tempo růstu HDP (%)	GNI per capita (US\$)
Svazijsko	19,3	2 731	1,8	2280
Tanzanie	64,4	12 111	7,0	340
Togo	78,8	2 203	2,8	350
Uganda	52,2	8 724	6,6	280
Zambie	83,3	7 270	5,2	500
Zimbabwe	132,2	350	-6,5	350
Česká republika	44553,9	124 365	6,1	11 220
Evropská měnová unie	-----	9 984 125	1,3	32 098
USA	-----	12 416 505	3,2	43 560
Subsaharská Afrika	37	621 879	5,7	746
Svět	-----	44 645 437	3,5	7 011

Zdroj: Světová banka

Příloha č. 3, Dekolonizace afrických států

Příloha č. 4, Pandemie AIDS ve světě v roce 2005

Zdroj: UNAIDS, Global Report 2006

Příloha č. 5, Procento HIV pozitivních lidí ve věku od 15 do 45 let ve vybraných státech a regionech světa v roce 2005

Procento HIV pozitivních lidí (15 do 49 let) v roce 2005	
Angola	3,7
Benin	1,8
Botswana	24,1
Burkina Faso	2,0
Burundi	3,3
Čad	3,5
Demokratická republika Kongo	3,2
Džibutsko	3,1
Eritrea	2,4
Etiopie	0,9 - 3,5
Gabon	7,9
Gambie	2,4
Ghana	2,3
Guinea	1,5
Guinea-Bissau	3,8
Jihoafrická republika	18,8
Kamerun	5,4
Keňa	6,1
Komory	méně než 0,1
Kongo	5,3
Lesotho	23,2
Libérie	2,0 - 5,0
Madagaskar	0,5
Malawi	14,1
Mali	1,7
Mauricius	0,6
Mauritánie	0,7
Mosambik	16,1
Namibie	19,6
Niger	1,1
Nigérie	3,9
Pobřeží slonoviny	7,1
Rovníková Guinea	3,2
Rwanda	3,1
Senegal	0,9
Sierra Leone	1,6
Somálsko	0,9
Středoafriická republika	10,7
Súdán	neuveďeno
Svazijsko	33,4
Tanzanie	6,5
Togo	3,2
Uganda	6,7
Zambie	17,0

Procento HIV pozitivních lidí (15 do 49 let) v roce 2005	
Zimbabwe	20,1
Subsaharská Afrika	6,1
Východní Asie	0,1
Oceánie	0,3
Jižní a jihovýchodní Asie	0,6
Východní Evropa a střední Asie	0,8
Západní a střední Evropa	0,3
Severní Afrika a Střední Východ	0,2
Severní Amerika	0,8
Karibská oblast	1,6
Latinská Amerika	0,5

Zdroj: UNAIDS, Global Report 2006